

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра політичних наук і права
ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра конституційного права
та порівняльного правознавства
ФОНД ЕБЕРГАРДА ШЬОКА (ФРН)
ФОНД ПІДТРИМКИ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ (ФРН)
ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «BLF GROUP»

«ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»

Збірник
наукових праць

КИЇВ 2021

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**
Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра політичних наук і права
ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра конституційного права
та порівняльного правознавства
ФОНД ЕБЕРГАРДА ШЬОКА (ФРН)
ФОНД ПІДТРИМКИ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ (ФРН)
ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «BLF GROUP»

***«ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»***

Збірник наукових праць

КИЇВ 2021

Рекомендовано до друку Вченою радою КНУБА, протокол № 43 від 30.08.2021 р.

Редакційна колегія

Куліков П.М. – д.е.н., проф., ректор КНУБА (голова)
Чернишев Д.О. – д.т.н, проф, перший проректор КНУБА (заступник голови)
Бисага Ю.М. – д.ю.н., проф, Ужгородський національний університет
Берч В.В. – к.ю.н, Ужгородський національний університет
Вангородська Г.І. – директор ЮК «BLF GROUP», КНУБА
Захарченко П.П. – д.ю.н., проф, КНУ імені Тараса Шевченка
Ковальчук О.М. – к.ю.н, доц., КНУ імені Тараса Шевченка
Коломієць В.А. – адвокат
Мамедов А.М. – к.т.н., доц., КНУБА
Мамонтов І.О. – к.ю.н., доц., КНУБА, Заслужений юрист України
Марченко М.В. – к.ю.н., керівник проекту «Вільний вибір»
Мельничук О.П. – д.ю.н., доц., КНУ імені Тараса Шевченка
Ореховський М.Л. – адвокат
Перегуда Є.В. – д.п.н., проф., КНУБА, Заслужений працівник освіти України
Похиленко І.С. – к.ю.н., доц., КНУБА
Сердюк Н.А. – д.ю.н., проф., КНУБА
Халабуденко О.А. – к.ю.н., доц., КНУБА
Шаповаленко І.В. – к.ю.н., доц., КНУБА
Шкуратов О.І. – д.е.н, проф, проректор з наукової роботи та іноваційного розвитку КНУБА
Ямельська Х.Ю. – адвокат

Рецензенти:

Марцеляк Олег Володимирович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Шамрай Вячеслав Вікторович – доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Радченко Олександр Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Харківського національного університету внутрішніх справ

Збірник матеріалів тез доповідей круглого столу «Вектори вдосконалення національного механізму захисту прав людини» (Київ, 7 липня 2021 року). Зб. наук. пр. Київ–Тернопіль : КНУБА, ВГО «Асоціація українських правників», «Бескиди», 2021. 99 с.

ЗМІСТ

ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Марченко Микола

Політико-правові детермінанти для формування комплексної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій та забезпечення демократичного виборчого процесу після завершення процесу їх реінтеграції..... 6

Халява Владислав, Перегуда Євген

Перспективи удосконалення захисту прав учасників АТО/ООС у контексті розвитку національного механізму захисту прав людини 9

Мамонтов Ігор

Захист прав людини у ідеологіях класичного республіканізму та розвиваючої ліберальної традиції 14

Тетерук Андрій

Роль глави Української держави у захисті основоположних прав людини в умовах збройного конфлікту з Російською Федерацією..... 17

Пархоменко Сергій

Повноваження Президента України у сфері інтеграції в НАТО у контексті російської гібридної агресії та захисту фундаментальних прав людини 19

Мироненко В'ячеслав

Гарантії прав безпеки у ракетно-ядерних програмах Великобританії..... 21

Мельничук Олег

Заборона діяльності релігійних об'єднань та захист
основоположних прав людини.....27

Сидій Ольга

Аксіологічні засади заборони діяльності антидемократичних
політичних партій в Україні – як загрози фундаментальним
правам людини.....29

Ямельська Христина

Роль міжнародних інституцій та експертного середовища у
запобіганні катуванням у контексті реінтеграції тимчасово
окупованих територій32

**КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ**

Сердюк Наталія

Вектори соціальної політики України у національному
механізмі захисту прав людини35

Захарченко Петро

Права національних меншин та спроби їх забезпечення на зорі
Української революції (1917 р.).....41

Бисага Юрій, Берч Вероніка, Продан Вікторія

Інструментальна цінність Конституції України47

Похиленко Ірина

До питання про збереження культурної спадщини50

Ковальчук Олександр

Дискреція судді-довідача Конституційного Суду України та
захист фундаментальних прав людини54

Коломієць Віталій

До питання конституційно-правового статусу Міністерства
внутрішніх справ України у контексті вдосконалення
національного механізму захисту прав людини57

Ореховський Микола	
Аксіологічні засади засади захисту конституційного ладу світлі вдосконалення національного механізму захисту прав людини.....	60
Ісламова Анна	
Благодійництво та захист прав людини	62
Пилипенко Олександр	
Міжнародно-правові стандарти прав людини і громадянина	64
Семко Вадим	
Суспільні блага та їх роль у реалізації прав людини.....	69
Нагас Назар	
Якість вищої освіти у контексті національного механізму захисту прав людини	74
Продан Ірина	
Конституційно-правові основи функціонування ВАКС у контексті національного механізму захисту прав людини	78
Дженджебір Ольга	
Депутат і староста об'єднаної територіальної громади: дифузія повноважень	85
Вишневська Юлія	
Визначення природи дискреційних повноважень в контексті аналізу принципів здійснення та реалізації владних повноважень	89
Кузьмич Владислав	
Дискреційні повноваження адміністративного суду під час вирішення питання про забезпечення позову	93
Кабанець Катерина	
Фунції оподаткування товарного сільськогосподарського виробництва	97

ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Микола Марченко

Кандидат юридичних наук

Керівник проекту «Вільний вибір»

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРОЦЕСУ ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЇ

Російська гібридна інтервенція в Україну породила дуже складну для демократичного світу проблему – потребу у майбутньому забезпечити реінтеграцію контрольованих Російською Федерацією частин Донецької, Луганської областей та анексованих нею Автономної Республіки Крим та м. Севастополя до складу України. З часів Другої світової війни в Європі був лише один кейс реінтеграції тимчасово окупованих територій – Хорватія у 1995-1998 роках.

Це робить процес деокупації та реінтеграції в Україні об'єктом особливої уваги з боку провідних міжнародних правозахисних організацій та аналітичних центрів. Аналогічно питання реінтеграції стало об'єктом зацікавлення дуже різних національних інституцій громадянського суспільства.

Питання реінтеграції тимчасово окупованих територій має ряд політичних та суто правових детермінат.

Так, до політичних детермінат варто віднести:

- 1) відновлення територіальної цілісності України;

- 2) відновлення в регіоні демократичного світового порядку;
- 3) цивілізаційний вибір української нації.

Однак, для представників аналітичних центрів ключове значення мають правові детермінанти. Вбачається, що вони є наступними:

- 1) спеціальні правові механізми забезпечення національної безпеки на деокупованих територіях;
- 2) забезпечення функціонування національного механізму захисту прав людини.

Між цими двома правовими детермінантами процесу деокупації та реінтеграції окупованих територій необхідно забезпечити належний баланс. Вбачається, що саме аналітичні центри та інші суб'єкти громадянського суспільства повинні сприяти формуванню реінтеграційної політики України, заснованої на такому балансі.

Досягнення відповідного балансу при проведенні реінтеграції тимчасово окупованих територій має бути забезпеченим наступними факторами:

- 1) дотриманням конституційних рамок при формуванні спеціальної компетенції правоохоронних та безпекових органів на початковому етапі реінтеграції;
- 2) забезпечення реалізації концепту правосуддя перехідного періоду з дотриманням міжнародних стандартів;
- 3) формування механізмів контролю міжнародних та національних інституцій громадянського суспільства за діяльністю публічної влади на реінтегрованих територіях;
- 4) забезпечення процесу надання належної правової допомоги для осіб, які зазнали нелюдського поводження або катування на деокупованих територіях.

Вищенаведене потребує ухвалення комплексного закону з врегулюванням усієї сукупності правовідносин, пов'язаних з процесами деокупації та реінтеграції. Доцільною виглядає кодифікована форма такого закону, що дозволить максимально ефективно розписати

механізми для забезпечення балансу між захистом національного суверенітету та забезпеченням фундаментальних прав людини.

Розробка відповідного акту має відбуватися з залученням ключових стейкхолдерів (національних і міжнародних). Зокрема, до процесу розробки такого кодифікованого закону варто залучити: 1) національні та міжнародні правозахисні організації; 2) юридичні асоціації та наукові фундації; 3) аналітичні центри у сфері національної безпеки; 4) організації, які представляють інтереси внутрішньоопереміщених осіб.

Залучення аналітичних центрів та інших стейкхолдерів до процесу розробки відповідного кодексу дозволить парламенту ухвалити акт, що буде враховувати усі ключові виклики у сфері реінтеграції окупованих територій.

Цей кодифікований акт має визначати формат публічного врядування на деокупованих територіях та особливості проведення виборів на них після завершення тривалого процесу реінтеграції. Пріоритетом у цьому контексті має бути питання національної безпеки та проведення виборів тільки після тривалого процесу реінтеграції з мінімізацією безпекових ризиків.

Висновок: сьогодні Україна потребує формування комплексної державної політики у сфері реінтеграції окупованих територій. Формування такої політики потребує врахування двох ключових детермінат: 1) забезпечення національної безпеки; 2) захист фундаментальних прав людини. Для досягнення балансу між двома відповідними факторами до процесу формування відповідної державної політики варто залучити аналітичні центри та інші суб'єкти громадянського суспільства.

*Халява Владислав,
аспірант кафедри політичних наук і права
Перегуда Євген,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ АТО/ООС У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі державотворення удосконалення національного механізму захисту прав людини виступає ключовим фактором реалізації конституційних прав і свобод людини, а також має бути головним пріоритетом державної політики загалом. У цьому контексті захист прав окремих категорій осіб є показовим індикатором ефективності державної соціальної політики, тому дослідження захисту прав ветеранів російсько-української війни є актуальною науковою проблемою та проблемою загальносуспільного значення в цілому.

Особливості захисту прав учасників АТО/ООС у більшій чи меншій мірі регламентують такі нормативно-правові акти як Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-ІV, Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. № 661-ІV, Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 р. № 876-VII, Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII, а також Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ, Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ, Закон

України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ, Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» від 24.03.1998 р. № 203/98-ВР і ще ціла низка підзаконних нормативних актів. Серед найважливіших з них варто назвати такі, як: постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення» від 20.08.2014 р. № 413, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення» від 08.09.2015 р. № 685, постанова Кабінету Міністрів України «Питання надання статусу учасника війни деяким особам» від 23.09.2015 р. № 739, постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей» від 29.04.2016 р. № 336, наказ Міністерства соціального захисту населення України «Про затвердження Типового Положення про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»» від 30.05.1996 р. № 79 (у редакції наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 6 серпня 2003 р. № 218), постанова Кабінету Міністрів України «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни» від 14.08.2019 р. № 700 та багато інших.

Найбільш проблемними і значимими питаннями у цій сфері є отримання особами, що брали (беруть) участь в АТО/ООС, статусу

учасника бойових дій, а також забезпечення їх соціально-правового захисту [1, с. 107].

На даному етапі реалізації соціальної політики щодо захисту прав ветеранів учасників АТО/ООС поділяють на чотири категорії:

- а) учасники бойових дій;
- б) інваліди війни;
- в) учасники війни;
- г) особи, на яких поширюється чинність закону.

Учасники АТО/ООС наділяються значними пільгами (безплатне одержання ліків; безплатний проїзд; першочергове забезпечення житловою площею; право на призначення дострокової пенсії; збереження робочого місця; виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі тощо), види та порядок надання яких визначаються як на законодавчому, так і на підзаконному рівні. Проте незважаючи на це, на практиці отримати правовий статус учасника АТО/ООС, а отже, і відповідний соціальний захист, буває досить непросто у зв'язку із неналагодженим механізмом реалізації правових норм. Ефективне здійснення соціального захисту не лише учасників АТО/ООС, а й інших громадян безпосередньо залежить від фінансового благополуччя країни. Тому, враховуючи нинішню економічну ситуацію в Україні, можна припустити, що чимало соціальних пільг, допомог можуть залишитися не здійсненими в обсягах, визначених у нормативно-правових актах [2, с. 184].

Водночас широкий перелік осіб, які визнаються учасниками бойових дій, що брали участь в антитерористичній операції, закріплений у Законі України «Про внесення змін до ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту № 1547-VII». Це військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) та працівники Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби України, особи рядового і начальницького складу МВС України, військовослужбовці МВС України, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, інших, утворених, відповідно до законів України, військових формувань, які

захищали не залежність, суверенітет та територіальну цілісність України, брали участь в антитерористичній операції, забезпечували її проведення, а також працівники підприємств, установ, організацій, громадяни, які залучались для участі в антитерористичній операції, у порядку, встановленому законодавством військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) та працівники Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовці військових прокуратур, особи рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейські, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці, працівники Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Також до учасників бойових дій віднесено осіб, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення. Основною умовою отримання статусу учасника бойових дій учасниками добровільних батальйонів включення їх до складу військових формувань та правоохоронних органів (Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України) [3, с. 56].

Отже, враховуючи політичні і правові особливості сучасного стану захисту прав учасників АТО/ООС, слід констатувати, що на сучасному етапі державотворення вже сформовано законодавство щодо реалізації даної політики і категорії щодо цих осіб. Водночас слід зазначити, що перспективними для врегулювання залишаються питання щодо порядку

житлового забезпечення учасників АТО/ООС з числа внутрішньо переміщених осіб, невирішені проблеми щодо податкових пільг таким учасникам та потребує також системного удосконалення програма психологічної реабілітації та соціальної адаптації сучасних захисників України.

Список використаних джерел

1. Юшко А.М., Чижов Д.А. Концептуальні питання трудового права та права соціального забезпечення. *Право та інноваційне суспільство* № 2 (13) 2019. С. 106 – 114.
2. Бурка А. В. Правовий статус учасників антитерористичної операції та гарантії їх соціального захисту. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1. С. 179 – 186.
3. Чижов Д.А. Правовий статус учасників антитерористичної операції. *Право.ua* № 2, 2017. С. 54 – 63.

*Мамонтов Ігор,
Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ІДЕОЛОГІЯХ КЛАСИЧНОГО РЕСПУБЛІКАНІЗМУ ТА РОЗВИВАЮЧОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ

Сучасні особливості захисту прав людини у інституційному вимірі суттєво залежать від політичної ідеології у державі. Саме політична ідеологія є основним фундаментом, на якому побудовані інституційні засади і механізми реалізації захисту прав людини. З огляду на це, потрібно звернути увагу на окремі концептуальні засади політико-ідеологічних течій щодо ролі та значення захисту прав людини у ретроспективному аналізі концепцій фундаторів республіканської та ліберальної політичних ідеологій, ознаки яких присутні у сучасній українській політиці загалом.

Наукова теорія понятійного апарату класичного республіканізму дала можливість виокремити певні критерії, які стали основоположними у оцінці творів досліджуваних авторів. У той же час, концепція ідейних основ класичного республіканізму не знайшла узгодженого тлумачення у вчених, тому постала об'єктивна необхідність власного науково-теоретичного тлумачення розуміння даного суспільно-політичного феномену. Таким чином, класичний республіканізм необхідно розглядати як політичну ідеологію, котра передбачає рівновагу суспільного розвитку у рамках створення республіканської форми держави, де будуть забезпечені особистісні права на базі балансу загальносуспільного інтересу, котрий певною мірою превалює над індивідуальним. У той же час, інша досліджувана модель суспільно-політичного мислення – розвиваюча ліберальна традиція уявляється як суспільно-політичне вчення, а також устрій політичних систем та інститутів, який забезпечує верховенство права шляхом функціонування

представницьких форм демократії, коли інтереси індивідуальних прав і свобод забезпечуються шляхом волевиявлення більшості та функцій обраних, що таким чином розвиває інтереси суспільства шляхом захисту пріоритетів особистісних інтересів над інтересами держави. Осмислення даних категорій надало можливість класифікувати наукові погляди у вченнях Арістотеля, Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо та А. де Токвіля [1–4].

Результатом цього осмислення є оцінка політичних поглядів авторів, серед яких необхідно узагальнити наступне.

Арістотель у своїх політичних поглядах на призначення уряду керувався баченням функцій таких основоположних категорій як забезпечення розвитку таких цінностей, як добродійність, шляхетність рівність тощо. У дусі класичного республіканізму цей мислитель закликав до превалювання суспільних інтересів над інтересами особистісними, тим самим забезпечуючи загальне благополуччя.

Дж. Локк пропагував ідеї класичного лібералізму, наголошуючи на необхідності державної влади забезпечувати особистісні блага індивіда, охороняти приватну власність. Рівноправність і свобода у цього мислителя виражена у формі функціонування суспільного договору, як договору рівних між рівними для забезпечення свободи, блага і законності.

Інший автор теорії суспільного договору Ж. Ж. Руссо виклав свої ідеї у стилі розвиваючої ліберальної традиції, наголошуючи, що призначення уряду – виконання народного волевиявлення, забезпечення народного суверенітету та прагнення підтримання соціальної рівності на базі забезпечення індивідуальних свобод.

Дослідник американської моделі демократії А. де Токвіль зауважував на головному призначенні влади – забезпечення політичної свободи. Автор вважав цю категорію основоположною, протиставляючи державним узурпаційним прагненням дух свободи, виражений у самоврядних інституціях та індивідуальній активній ініціативі кожного громадянина. Автор виклав думки у дусі розвиваючої ліберальної традиції, абсолютизуючи індивідуалістичне прагнення свободи, рівності та суспільного балансу, забезпечення якого і повинно бути покладене на державну владу.

Таким чином, дослідження класичного республіканізму та розвиваючої ліберальної традиції надало можливість порівняти функціональні особливості таких категорій, як громадянство, добродійність, свобода, власність, плюралізм та інші, котрі за своїм змістом мають однакове значення, проте у застосуванні для оцінки призначення уряду у різних політичних ідеологіях мають значні відмінності, що методологічно і виступає критеріальною основою типологізації наукового доробку досліджуваних мислителів. Основним відмежувальним чинником тут слід визнати міру і способи захисту прав і свобод, що є ключовим предметом ідеологічної стратифікації класичного республіканізму та розвиваючої ліберальної традиції у доктринах класиків.

Список використаних джерел

1. Rawls Jones The Priority of Right and Ideas of Good. *Philosophy and Public Affairs*, 1988, Vol. 17, № 4, p. 251-276.
2. Beeman K.R. Deference, Republicanism, and the Emergence of Popular Politics in 18th-Century America. *William and Mary Quarterly*, 1992. v. 49. July. p. 401 – 430.
3. Гедікова Н.П. Ідейні та політико-правові засади лібералізму: світовий досвід та українська практика (політологічний аспект) : (Монографія). Одеса: Оптімум, 2009. 330 с.
4. Застава І.В. Концепції ліберальної демократії в західному політичному дискурсі: порівняльний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : „Питання політології”*. Харків, 2008. № 796. Вип. 11. С. 20 – 26.

Тетерук Андрій
Народний депутат України VIII скликання

РОЛЬ ГЛАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ЗАХИСТІ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Відповідно до положень ст. 102 та 106 Конституції України Президент України наділяється рядом спеціальних повноважень у сферах національної безпеки та захисту прав людини. Окремо, варто відзначити, що в умовах російської гібридної агресії відповідні сфери повноважень глави української держави є взаємопов'язаними.

Преамбула Конституції України надає особливе значення незворотності європейського та євроатлантичного курсу України.

Згідно з ч. 2 ст. 102 Конституції України Президент України наділений статусом гаранта реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. В умовах російської гібридної агресії проти України цю конституційно-правову конструкцію варто розглядати у поєднанні з положенням ч.1. ст. 102 Конституції України, яка закріплює статус глави української держави у якості гаранта прав людини та додержання Конституції України.

Для ефективної інтеграції в НАТО Президент України має належно використовувати надані йому Конституцією України повноваження для захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Використовувати надані йому Конституцією України право законодавчої ініціативи та право вето.

Зокрема, доцільним є внесення главою Української держави до парламенту проектів законів, спрямованих на підтримку діяльності правозахисних інституцій на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях.

Взаємозв'язок між реалізацією повноважень глави української держави у сфері інтеграції в НАТО і захистом основоположних прав людини

Реалізація Президентом України повноважень, спрямованих на інтеграцію в НАТО, можна розглядати у якості одного з виявів його конституційно-правового статусу гаранта прав людини через наступні фактори:

- 1) зумовленість курсу на інтеграцію в НАТО російською агресією;
- 2) спричинення російською гібридною агресією загрози для основоположних прав людини в Україні;
- 3) реалізація охоронної функції держави через призму інтеграції в НАТО через створення запобіжника продовження російської агресії.

Висновки

Президент України, виступаючи гарантом прав людини та євроатлантичного курсу інтеграції України, згідно з ст. 102 Основного закону має комплексно реалізовувати свої повноваження в геополітичній сфері з метою захисту основоположних прав людини від загрози спричиненої російською гібридною агресією.

Пархоменко Сергій
Директор центру
зовнішньо-політичних досліджень «ОРАД»

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ В НАТО У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ ТА ЗАХИСТУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Російська військова та гібридна агресія починаючи з 2014 року поставила на порядок денний для України цілий ряд питань безпекового характеру та питань у сфері захисту фундаментальних прав людини.

Одним з векторів реакції на вказані процеси стали посилення інтеграції України в НАТО та модернізація правового статусу глави Української держави у відповідному напрямку. Крім того, варто відзначити, що відповідні процеси прямо стосуються й питання захисту фундаментальних прав людини в умовах збройних конфліктів .

Так, згідно чинної редакції преамбули Конституції України особливе значення має незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Можемо побачити відображення відповідного цивілізаційного підходу законодавця й в ч. 2 ст. 102 Конституції України, згідно якої Президент України має статус гаранта – реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Ця норма Конституції України має визначати увесь практичний зміст діяльності Президента України в юридичній та політичній площині.

Юридична площина

Президент України має використовувати увесь обсяг наданих йому Конституцією та законами України повноважень з метою забезпечення ефективної інтеграції нашої держави в НАТО та Європейський союз. Зокрема, Президент України має законодавчу можливість вносити до парламенту відповідні законопроекти, спрямовані на адаптацію українського законодавства до стандартів НАТО та стандартів

Європейського Союзу. Крім того, Президент України може видавати укази, спрямовані на підзаконну реалізацію інтеграційних процесів. Окремим правовим вектором впливу Президента України на інтеграційні процеси виступає кадрова вертикаль у сфері безпекової та зовнішньої політики.

Крім того, згідно ч. 1 ст. 102 Конституції України Президент України є гарантом прав людини. Враховуючи негативний вплив російської гібридної агресії на дотримання прав людини, можна розглядати реалізацію повноважень глави української державності щодо інтеграції в НАТО у якості дії, спрямованої на реалізацію статусу, визначеного в ч.1 ст. 102 Конституції України.

Політична площина

НАТО є міжнародною демократичною інституцією, однією з ключових цінностей якої є права людини. Інтеграція України в НАТО потребує дій глави Української держави, спрямованих на захист фундаментальних прав людини в умовах збройних конфліктів. Сама інтеграція в НАТО виступає одним з засобів захисту фундаментальних прав людини від загрози російського військового вторгнення у майбутньому.

Пріоритетні дії

Для ефективної інтеграції в НАТО Президент України має належно використовувати надані йому Конституцією України повноваження для захисту прав людини в умовах збройних конфліктів.

*Мироненко В'ячеслав,
кандидат технічних наук,
Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ім. І. Черняхівського*

ГАРАНТІЇ ПРАВ БЕЗПЕКИ У РАКЕТНО-ЯДЕРНИХ ПРОГРАМАХ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Однією з провідних ядерних держав, яка здійснила випробування атомної бомби в 1952 р, є Великобританія. Незважаючи на те, що Великобританія є суверенною ядерною державою, ядерна зброя країни знаходиться в спільному управлінні з державами Північноатлантичного альянсу, що має прямий вплив на проведення її ядерної політики. Великобританія бачить в НАТО гарантію власної та європейської безпеки і, по суті, є провідником американської політики в рамках блоку [1, с. 53]. Проте, даний політичний статус Великобританії склався у складних і суперечливих міжнародних відносинах і дискусіях з державами блоку НАТО, у процесі чого й сформувалася власна ракетно-ядерна програма Сполученого Королівства.

Що стосується історії набуття Великобританією статусу ядерної держави, то роботи у цій царині було розпочато ще у 1940 р. Але через події Другої світової війни та повоєнну міжнародну ситуацію результату було досягнуто лише через 12 років. Британським науковцям довелось самостійно розробляти власний ядерний пристрій. Варто зазначити, що спільна американо-британська співпраця у ядерному проєкті завершилась для британців невдало, оскільки, згідно з рішенням Конгресу США, американському уряду заборонялось ділитися секретами американського ядерного проєкту з іншими країнами. У 1947 р. урядом було закладено перший британський об'єкт із виробництва військового плутонію біля містечка Сіскейл (графство Камбрія), який сьогодні носить назву Селла-філд. Сполучене Королівство отримало статус ядерної держави 3 жовтня 1952 р.,

підірвавши свій вибуховий ядерний пристрій неподалік островів Монте-Белло поблизу Австралії [2, с. 238].

Відповідна операція отримала кодову назву «Ураган» [3, с. 93]. Результатом успішних випробувань стало те, що Сполучене Королівство отримало статус третьої держави у світі, яка мала у своєму військовому арсеналі ядерну зброю. Уже в листопаді 1952 р. на озброєння королівських ВПС надійшла атомна бомба вільного падіння, яка отримала назву «Голубий Дунай». Наступного року було створено та відправлено до військових частин ядерні міні-фугаси «Браун Банні», а пізніше модернізовані «Блу Банні» та «Блу Пікок» [4].

Суттєвий вплив на ядерну стратегію та озброєння Великобританії спричинив двосторонній англо-американський договір 1958 р. За його умовами передбачалося: обмін інформацією з метою модернізації ядерної зброї; спільна розробка систем доставки ядерної зброї; взаємний обмін полігонами для проведення випробувань та багато іншого [4]. За словами української дослідниці Н.А.Яковенко, «офіційне запровадження в 1958 р. англо-американського співробітництва в ядерній галузі <...> ставило Велику Британію щодо її відносин із США в особливе становище» [5, с. 126]. На нашу думку, найбільш повно цей процес простежується саме у царині ядерного співробітництва, оскільки надалі ядерний контекст оборонної політики Лондона знаходився у фарватері політичної діяльності Вашингтона [2, с. 238].

Оцінюючи ситуацію, в Міністерстві оборони Великобританії доводили неефективність існування надводних кораблів з ядерною зброєю внаслідок їх високої уразливості. Передбачалося, що вони повинні використовуватися або як наступальні засоби першого удару, а це викликало б негативну реакцію і заходи у відповідь з боку СРСР, або вони самі могли стати об'єктом для превентивного удару. В результаті уряд Великобританії прийняв рішення не підтримувати американський варіант багатосторонніх ядерних сил. У той же час відмова Англії від участі в проєкті могла привести до домінування ФРН в європейських ядерних силах. Тим більше, що основні політичні сили в Західній Німеччині, які виступали як за зміцнення зв'язків з США, так й за зниження впливу США на політику Західної Європи, підтримували

проект багатосторонніх ядерних сил. Останні розглядали цей проект як потенціал для проведення власної політики ядерного стримування, спрямованої проти СРСР, а також як основу майбутніх ядерних сил об'єднаної Європи [6, с. 199].

У зв'язку з цим лейбористський уряд визнав за необхідне висунути власний проект багатосторонніх сил. Передбачалося, що він буде спрямований до тих саме цілей, що й американський варіант, але досягав би їх без кількісного збільшення ядерних сил альянсу. В результаті до грудня 1964 р. вже був розроблений проект атлантичних ядерних сил (АЯС), вклад в які, як вважали в уряді, Великобританія вже давно внесла. Так, з моменту існування НАТО англійські стратегічні бомбардувальники знаходилися в його розпорядженні, підводні човни «Поларіс», будівництво яких ще не було завершено, також повинні були бути передані в розпорядження НАТО (за договором в Нассау в грудні 1962 р.). За планом таку саме кількість підводних човнів повинні були надати США (3 або 4). В якості внеску неядерних союзників по НАТО передбачалося створення додаткового компонента зі змішаних екіпажів. Це могли бути одна ескадрилья бомбардувальників і розрахунки стратегічних ракет наземного базування. Початковий варіант АЯС передбачав подвійне підпорядкування (національне і колективне командування) для ядерних сил і не передбачав створення надводного флоту з ядерною зброєю. (Пізніше, в остаточному варіанті свого проекту Великобританія врахувала інтереси Німеччини, погодившись на створення надводних кораблів). В цілому Англія представила менш дорогий план багатосторонніх ядерних сил. Він виключав посилення ролі ФРН і додаткові витрати в сумі понад 100 млн. фунтів стерлінгів за десятирічний період [7, с.132].

Передбачалося, що АЯС повинні включати в свій склад не менше 200 ракет, які в разі розпуску багатосторонніх сил поверталися під національне командування. Також передбачалася можливість перегляду умов договору в наступних випадках: об'єднання Німеччини; політичного об'єднання Західної Європи; значного поступу на переговорах з контролю і скорочення озброєнь (в Женеві) [8, с. 9].

Однією з головних політичних цілей проекту АЯС було запобігання ядерному співробітництву США з Західною Німеччиною та збереження можливостей для подальшого приєднання Франції. У зв'язку з цим у Великобританії почали розглядати свій проєкт багатосторонніх сил як початок практичної реалізації Заходом принципу нерозповсюдження ядерної зброї. Погоджуючись з США, в британському Форін офіс визнали, що фундаментальною метою політики Західного альянсу є запобігання розповсюдженню ядерної зброї. Але, оскільки перспектива почати переговори з СРСР про нерозповсюдження ядерної зброї здавалася малоімовірною, то багатосторонні сили могли виступити в якості наочного прикладу рішення країнами Заходу проблеми поширення ядерної зброї [6, с. 200].

Як констатує П.Поліщук, починаючи із 40-х рр. ХХ ст. Великобританія розпочала роботи у галузі розробки ядерної зброї. Протягом наступних років країна отримала статус ядерної та продовжила модернізацію цього військового сегменту. Подальше вдосконалення та напрацювання у царині ядерної сфери були здійснені завдяки тісній співпраці із оборонним комплексом США у рамках «особливих відносин» двох держав. Як результат, Сполучене Королівство отримало від Вашингтона ядерні системи «Поларіс» і «Трайдент». Після завершення біполярного періоду у міжнародних відносинах світова спільнота загалом та Великобританія зокрема зіткнулися із низкою оборонних викликів. Чільне місце у їх структурі займало питання поширення ядерної зброї та підготовка сил ядерного стримування. Протягом досліджуваного періоду розвитку ракетно-ядерних озброєнь консервативний та лейбористський уряди випустили низку оборонних документів, які вносили зміни, крім усього іншого, й до царини ядерної оборони. До них можна віднести такі: «Можливості для змін» 1990 р., «Заява щодо оцінки оборони» 1994 р., «Стратегічна оборонна програма» 1998 р., «Майбутнє ядерного стримування Сполученого Королівства» 2006 р. Серед нововведень у ядерній доктрині ми можемо зазначити такі: введення положення про «мінімальне ядерне стримування», розробка принципу постійного стримування на морі, переосмислення термінів «субстратегічний удар»

та «субстратегічні цілі», проведення курсу на кількісне скорочення ядерного озброєння, дотримання принципу «навмисної невизначеності» у питаннях використання ядерної зброї [2, с. 42].

У подальшому політична трансформація взаємовідносин із США призвела до змін у ракетно-ядерній програмі Великобританії [9, с. 45]. Сполучене Королівство підтримує розміщення американських ядерних боєприпасів і літаків на своїй території. За наявними даними, на англійській авіабазі Лейкенхіт міститься більше 100 американських ядерних авіабомб для літаків тактичної авіації ВПС США, які базуються там.

Потрібно зазначити, що наразі Великобританія відіграє одне з ключових значень у гарантіях прав безпеки і підтримці стабільності у євроатлантичному регіоні і тенденція на стримування у ракетно-ядерних програмах Сполученого Королівства позитивно впливає на загальносвітову атмосферу розуміння ролі і значення ракетно-ядерних озброєнь.

Список використаних джерел:

1. Семенова Т.А. Ядерные державы в международных отношениях. *Актуальные проблемы современных международных отношений*. № 2. 2013. С. 50-54.
2. Поліщук П. Ядерна політика великобританії у постбіполярний період (1990–2010 рр.). *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 12. С. 236-244.
3. Калачова О.О. Особливості ядерної політики Великобританії на сучасному етапі. *Наукові праці. Політологія*. 2015. Вип. 248. Том 260. С. 93-97.
4. Маслов В. Ядерное оружие Великобритании. Часть 1. История. URL: <http://doskado.ru/load/7-1-0-107> (дата звернення: 01.07.2021).
5. Яковенко Н.А. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ : Науковий світ, 2003. 227 с.

6. Чепик В. Н. Британский подход к военно-политической интеграции в Западной Европе на основе многосторонних ядерных сил в середине 1960-х годов. *Вестник СПбГУ*. Сер. 2. 2014. Вып. 3. С. 196-206.

7. NATO Council Meeting. CONCLUSIONS of a Meeting of the Cabinet. 14 March, 1963. CAB 128/37. URL: <http://www.nationalarchives.gov.uk>.

8. Memorandum of Conversation. Document 61. Washington, December 8, 1964. *Attachment. U. S. Comments on the UK proposal of a project FORAN Atlantic Nuclear Force*. 1964. URL: <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v13/d61>.

9. Круглов В., Сосновский М. Политика НАТО в отношении ядерного оружия. *Обозреватель*. 2008. № 8. С. 42-54.

*Мельничук Олег,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри релігієзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЗАБОРОНА ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА ЗАХИСТ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ст. 35 Конституції України закріплює положення про те, що кожен має право на свободу світогляду та віросповідання. Це право змістовно наповнене свободою сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Зважаючи на те, що законодавство України, визначаючи даний комплекс дій та бездіяльності, оперує сукупним поняттям «свобода світогляду та віросповідання», а Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» закріплює на додачу ще й право на свободу совісті, яке, за цим законом, включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання, то для усвідомлення того, що є обмеженням діяльності релігійної організації, законним чи незаконним, передусім варто визначитися із змістом тих дій та бездіяльності, які становлять обсяг цієї свободи.

Варто наголосити, що категорія свобода совісті та категорія свобода думки мають свій вияв в нормах актів міжнародного права. В Декларації ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань (резолуція Генеральної Асамблеї ООН від 25 листопада 1981 р.), Документі Копенгагенської наради конференції з людського виміру НБСЄ (від 29 червня 1990 р.) вживається термін «свобода думки, совісті і релігії». У Підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з безпеки і співробітництва в Європі від 15 січня 1989 р., Паризької хартії

для нової Європи від 21 листопада 1990 р. використовується термін «свобода думки, совісті, релігії і переконань». А в Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини (від 26 травня 1995 р.) йдеться про «свободу думки, совісті і віросповідання» .

Слід відзначити, що, коли в Конституції України йдеться про обмеження свободи віросповідання, то, враховуючи положення частини 2 ст. 35 Основного закону, можна стверджувати, що мова йде про можливість обмеження законом цього права лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

З врахуванням положень ст. 1, 3, 8 та 22 Конституції України вважаємо, що реально виправданим обмеженням на діяльність релігійних громад є виключно їх зазіхання на фундаментальні класичні права людини.

*Сидій Ольга,
аналітик проекту «Вільний вибір»,
експерт з правових засад інформаційної безпеки.*

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ – ЯК ЗАГРОЗИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИМ ПРАВАМ ЛЮДИНИ

Конституція України у ст. 1, 3, 8, 22, 55 та інших закладає основу для функціонування людиноцентристської правової ідеології в нашій державі. Фундаментальні права людини є основним елементом демократичного конституційного ладу. Захист демократичного конституційного ладу передбачає можливість обмеження окремих прав та свобод з метою захисту основоположних прав інших осіб. Саме такою є ситуація з можливим обмеженням права громадян на об'єднання в політичні партії. Це безпосередньо торкається запровадження обґрунтованого обмеження ряду конституційних прав людини та громадянина. Ці обмеження носить аксіологічну спрямованість і є покликаними захистити демократичний устрій держави від спроб руйнації та захистити невизначене коло осіб від порушення основоположних прав людини.

Передбачене ст. 37 Конституції України право громадян на об'єднання у політичні партії не є абсолютним з точки зору доктрини конституційного права. Вона має своїм обмеженням дотримання політичними партіями ключових засад демократичного конституційного ладу та їх повагу до фундаментальних прав людини. Фундаментальні права людини виступають сьогодні ключовою конституційною цінністю і маркером демократичності або антидемократичності діяльності політичної партії.

Право на свободу об'єднання громадян в політичні партії є відтворенням плюралістичної сутності демократичного політичного режиму та є спрямованою на забезпечення реального впливу різних соціальних груп у політичному процесі. Однак, передбачене конституціонодавцем обмеження цього права аналогічно є спрямованим

на забезпечення демократичного політичного режиму та конституційного ладу. Такий підхід є аксіологічним за своєю правовою природою. Ст. 37 Конституції України передбачає підстави для недопущення (заборони) діяльності політичних партій. Аналіз статті показує, що захист конституційних цінностей (закріплених в ст. 2 та 3 Конституції України) вимагає від конституціонодавця встановлення спеціальних підходів щодо недопущення повалення демократичного конституційного ладу, забезпечення та встановлення спеціальних обмежень щодо діяльності громадських об'єднань. Правовою основою відповідних обмежень щодо політичних партій та громадських об'єднань є положення ст. 37 Конституції України та ст. 5 Закону України "Про політичні партії". Вказані правові норми визначають аксіологічні засади обмежень на діяльність політичних партій в Україні.

Кожній людині гарантується право на свободу думки і слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань, відповідно до статті 34 Конституції України. Проте, недотримання базових вимог Конституції та спрямованість діяльності політичної партії проти фундаментальних прав людини надають публічній владі легітимні опції для обмеження діяльності відповідної політичної партії.

Ст. 37. Конституції України визначає наступні аксіологічні засади обмеження права громадян на об'єднання у політичні партії у випадку спрямованості діяльності політичної партії на:

- ліквідацію незалежності України;
- пропаганду порушення суверенітету та територіальної цілісності держави;
- підлив національної безпеки;
- незаконне захоплення державної влади;
- зміну конституційного ладу насильницьким шляхом;
- пропаганду війни, насильства на основі розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі;
- посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Системний правовий аналіз положень ст. 37 Конституції України засвідчує, що кожна з перерахованих нею підстав містить реальні загрози для фундаментальних прав людини. Це зумовлює потребу

держави реалізовувати охоронну функцію шляхом припинення діяльності політичних партій, що в своїх діях або в програмних засадах створюють небезпеку для забезпечення фундаментальних прав людини.

*Ямельська Христина,
експерт з міжнародного гуманітарного права
Асоціації українських правників,
аспірантка кафедри міжнародного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ЕКСПЕРТНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАПОБІГАННІ КАТУВАННЯМ У КОНТЕКСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Реінтеграція тимчасово окупованих територій – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного державного кордону України, дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, які порушено внаслідок тимчасової окупації частини території України або втрати контролю над її частиною, задоволення соціально-економічних, екологічних, інформаційних та культурних потреб населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях України, відновлення системи захисту прав, свобод та інтересів людини.

Саме в контексті відновлення системи захисту прав людини є надзвичайно важливим питання протидії та запобігання нелюдського поводження та катувань осіб, які позбавлені свободи та цивільного населення.

Ефективна реалізація політики реінтеграції окупованих територій з акцентом на захист фундаментальних прав людини можлива лише з залученням провідних національних та міжнародних інституцій у сфері правозахисної діяльності.

Щорічно Європейський комітет із запобігання катуванню і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню здійснює візити з метою перевірки умов тримання осіб, затриманих правоохоронними органами, а також умов тримання під вартою.

Також, відвідують Україну та тимчасово окуповані території представники Комітету ООН проти катувань, зокрема, комісар ООН з

протидії катуванням, спеціальний доповідач ООН з питань катувань з метою моніторингу стану дотримання прав людини.

Спеціальний доповідач ООН з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження Нільс Мельцер після двотижневого візиту до України стверджує про погані санітарні умови в місцях позбавлення волі, жорстоке поводження та катування затриманих у поліції, неможливість повного аналізу стану в'язниць на окупованих територіях.

Крім того, за результатами опрацювання доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини «Щодо ситуації з правами людини в Україні» 2020 року Луганська обласна прокуратура розпочала кримінальне провадження за фактом жорстокого поводження з цивільним населенням, поєднаного з катуванням, з боку окупаційної адміністрації Російської Федерації (ч. 1 ст. 438 КК України).

Грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права у сфері захисту прав людини встановлено прокурорами управління нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях у Луганській області та в умовах збройного конфлікту.

Вказані злочинні дії прямо заборонені ст. 147 Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни та нормам міжнародного гуманітарного права щодо заборони насильства над цивільними особами.

Також важливо зазначити, що такі організації як Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група, Amnesty International, ГО «Правозахисна група «Січ», «Форпост», Данський інститут з протидії катуванням DIGNITY та інші в межах своєї експертної та адвокаційної діяльності активно перевіряють стан дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях.

До прикладу, нині Україна завдяки вищезазначеним інституціям запроваджує Стамбульський протокол, який містить рекомендації для протидії катуванням і для доведення у судах фактів тортур, які вже мали місце.

В Україні є можливості документувати тілесні ушкодження відповідно до Стамбульського протоколу, але українське законодавство не повною мірою передбачає, що ці докази будуть враховані у суді.

Крім того, як неодноразово зазначають у Комітеті ООН проти катувань, для ефективного механізму розслідування катувань дуже важливими є незалежність та невідпорядкованість лікарів, які фіксують наслідки катувань.

І тут великою перешкодою є те, що лікарі у місцях несвободи залежать від їхньої адміністрації та можуть діяти упереджено: фактично вони підзвітні Міністерству юстиції, а не МОЗ.

Відтак роль вищезазначених інституцій та експертного середовища в реінтеграції тимчасово окупованих територій є визначальною.

КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Сердюк Наталія,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ВЕКТОРИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Комплексний підхід до проблем правового забезпечення соціальної політики держави Україна, яка служить методологічною основою забезпечення сталого розвитку держави та спрямована на ліквідацію соціальної дискримінації у сфері реалізації соціальних прав людини, соціального захисту, використання ефективних видів та форм соціального захисту та забезпечення соціальної безпеки, що має забезпечити зростання добробуту громадян.

Державна соціальна політика має *на меті* сприяти законодавчому визначенню, врегулюванню, закріпленню та забезпеченню одного із пріоритетних напрямків діяльності держави, а саме – здійснення державою функції соціального захисту своїх громадян.

Критерії сталого розвитку дозволять Україні визначитися із своєю *національною ідеєю, енергоекономічними новітніми технологіями, ефективною правовою системою, що забезпечать розвиток людини як головного ресурсу розвитку і бути готовою до швидких суспільних перетворень.*

Таким чином, *напрями* сталого розвитку соціальної держави системно поєднали три головні компоненти: економічний, природоохоронний і соціальний, взаємодія яких виключить бідність і забезпечить рівність сторін у діалоговій взаємодії об'єктивно нерівних соціальних суб'єктів [1].

Економічний компонент полягає у: методах енергоекономіки,

заснованих на науково-технічному прогресі [2; 3]; регулюванні розвитку галузей економіки і територіальних одиниць; корпоративному методі управління економікою і доходами [4], який забезпечить управління державними ресурсами, а саме змінити підхід до: а) соціальної політики щодо забезпечення окремих категорій громадян – базуючись на принципі соціального партнерства, паритету, що передбачає рівність сторін у діалоговій взаємодії об'єктивно нерівних соціальних суб'єктів, тобто державний соціальний захист та державні гарантії для тих, хто з об'єктивних причин випадає з рівно конкурентних умов і не здатний сам забезпечити собі гідне життя (людей з інвалідністю, безробітних, жінок, які зайняті вихованням дітей, тимчасово переміщених осіб тощо); б) молодіжної політики [5]; в) пенсійної політики, ґрунтується на тому, що старше покоління є акціонерами та передали у користування своє майно державі, оскільки в активній працездатній віковій фазі створювало матеріальні об'єкти соціуму; узаконенні переліку соціальних послуг і товарів, які має отримувати людина за свою заробітну плату в сучасному суспільстві, тобто встановити нормативи споживання для людини, які враховували б усі аспекти розвитку його як особистості, амортизацію і відтворення середовища існування, та забезпечити соціальні гарантії [6; 7]. Такий норматив «енергозабезпечення людини», існуючий у країні, є показником, який визначає рівень потужності споживчого кошика громадянина і характеризує рівень добробуту громадян.

Екологічний (природоохоронний) компонент полягає у: забезпеченні міжнародного екологічного правопорядку щодо вирішення проблеми екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища [8]; проведенні моніторингу проблем екологічно орієнтованого способу життя, реалізованого у методиці «Зеленого барометра» (the Green Barometer) [9]; запровадженні новітніх технологій в Україні, що забезпечують безвідходну переробку відходів, розташованих на територіях, відведених під звалища твердих промислових та побутових відходів, що дозволить рекультивувати та повернути в культурний обіг мільйони гектарів; необхідності розробити принципи переходу від економіки до енергоекономіки, яка є новітньою методологією, що пояснює принципи взаємодії людини з довкіллям та

дозволяє здійснювати ефективний розвиток держави на основі раціонального використання ресурсів, наявних у її розпорядженні; переоснащенні всієї галузі агропромислового комплексу.

Соціальна складова орієнтована на розвиток людини (на людський фактор) і вимагає: необхідність людини стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку і брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням; визначення пріоритетних напрямів розвитку на засадах людиноцентризму, зокрема: а) людина як найвища цінність [10]; б) зміцнення здоров'я і збільшення тривалості життя; в) освіта і виховання громадян; г) підтримка дітей, жінок і материнства; д) політика підвищення конкурентоспроможності нації; е) приведення природних ресурсів планети у належний стан, який відповідає нормам біологічного існування людини та виділення соціально-організаційних механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства; формування особистості з ціннісними орієнтирами і високими моральними принципами, створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, збереження та примноження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини, а також політична, економічна і духовна трансформація держави [11]; забезпечення механізмами включення молоді в суспільне життя, що є пріоритетним завданням соціальної держави і вимагає реалізацію принципів державної сімейної політики в Україні, основна мета яких економічними, соціальними, правовими і адміністративними гарантіями забезпечити право дітей на життя в сім'ї, умови для їхнього повноцінного фізичного і духовного розвитку, рівність прав і відповідальність батьків за збереження здоров'я, виховання і розвиток дітей та підвищення престижу сімейного способу життя [12]; визначення змісту соціальних інновацій у сфері охорони здоров'я у співвідношенні із соціальними цілями системи охорони здоров'я і принципами соціальної політики держави, а також вироблені пропозиції функціонування та критерії реформування і модернізації сфери охорони здоров'я України; створення потужних індустріальних центрів нового типу, оснащених матеріально-технічною базою з новітніх зразків, що вимагає розробку

механізмів, які орієнтовані на інтеграцію науково-освітнього потенціалу вищого навчального закладу і галузевої академічної науки, розробки нормативів оснащення, встановлення партнерських відносин з роботодавцями, що здатні створити основу для інтеграції безробітних в національний ринок праці; професійно грамотної з ціннісними орієнтирами і високими моральними принципами людини як основи ієрархічної системи управління державою на принципах общинності, компліментарності, соборності, інтеграційної усвідомленої духовної взаємодії, які необхідні державі для створення злагодженості у взаємодії усіх рівнів державної конструкції під контролем соціально активних груп, громадських організацій; необхідності застосування інноваційних механізмів, що забезпечать подолання соціальних нерівностей: *соціальний аудит* і *соціальну логістику*, використання яких дозволить оптимізувати управління соціальною, правовою та економічною сферами, забезпечать досягнення соціальних цілей.

Системне узгодження та збалансування цих трьох складових напряму сталого розвитку соціальної держави – завдання значної складності і вимагає:

– вдосконалення механізму держави, що забезпечить дієві механізми реалізації державної соціальної політики та за якої всі громадяни держави є соратниками у будівництві майбутнього, беруть участь у процесах формування життєдіяльності держави, прийнятті й реалізації рішень та контролюють їх виконання;

– визначення пріоритетних напрямів удосконалення державно-правового регулювання у сфері інформаційної та національної політики, а також правового виховання населення, вибудовуючи систему політико-ідеологічного напрямку соціальної держави, що вимагають трансформаційні процеси глобалізації;

– розроблення спеціальних довгострокових міжгалузевих державних програм, спрямованих на реалізацію комплексної державної соціальної політики.

Вирішення цих завдань розвитку соціальної держави направленої на створення нової суспільної формації, заснованій на постіндустріальній, людиноцентристській ідеології та ідеології

духовного та соціального партнерства, інформаційного суспільства, екологічної безпеки та принципах енергоекономії, побудованій на основі науково-технічного прогресу – найголовніший виклик сьогодення для національних урядів, міжнародних організацій та усього людства.

Список використаних джерел:

1. Сердюк Н.А. Розбудова України як соціальної, правової держави: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2019. 420 с.

2. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. СПб: Изд.дом «Кристал», 2001. 639 с.

3. Письмак В.П. Энергоимпульсная сущность экономического базиса общества. Донецк : Изд-во «Донеччина», 2002. 296 с.

4. Письмак В.П. Региональные аспекты специального режима инвестирования: теория и практика, проблемы и решения. Донецк : Изд-во «Донеччина», 2000. 255 с.

5. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / редкол. : І. О. Жданов (гол. ред. колег.), О. Й. Ярема, І. І. Беляєва та ін.; Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. К., 2016. 200 с.

6. Подберезкин А. Человеческий капиталъ. – Т. 1: Идеология опережающего развития человеческого потенциала; Институт развития гражданского общества и местного самоуправления. М.: Изд-во «Европа», 2007. 404 с.;

7. Подолинський С.А. Труд человека и его отношение к распределению энергии. Изд. 2-е. М.: Белые альвы, 2005. 160 с.

8. Голуб А. А. Экономика природных ресурсов: учеб. пособ. для вузов. М.: Аспект Пресс, 2001. 319 с.

9. Think green policies. Green Barometer – citizens' perception on environmental protection in urban Romania. Environmental Research Report. Bucharest, 2008. 75 p.

10. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Центр Разумкова. К.: Видавництво «Заповіт», 2018. 368 с.

11. Корниенко А. С. Новый образ жизни и государственного устройства. Киев: издательский дом «Букрек», 2006. 284 с.

12. Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення: монографія. Житомир: Полісся, 2015. 564 с.

*Захарченко Петро,
доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та
історії права та держави Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА СПРОБИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ЗОРІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 р.)

Нещодавно Верховна Рада у другому читанні ухвалила Закон «Про корінні народи України», що визначає права корінних народів України, до складу яких включені лише кримські татари, караїми та кримчаки. Росіяни чи інші національності під це визначення не потрапляють. Корінним народом, відповідно до тексту Закону, визначається «автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України, є носієм самобутньої мови і культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами України» [1]. Відтак, росіяни, поляки, угорці, румуни, білоруси, євреї і будь-які інші народи, що мають титульні держави, до переліку «корінних» народів України не потрапили. У документі йдеться, зокрема, що держава сприяє представництву корінних народів в органах влади, надає гарантії щодо правового захисту від будь-яких дій, спрямованих на позбавлення ознак етнічної належності та цілісності як самобутніх народів, позбавлення культурних цінностей; виселення або примусове переміщення із місць компактного проживання в будь-якій формі; примусову асиміляцію або примусову інтеграцію в будь-якій формі; заохочення або розпалювання расової, етнічної чи релігійної ненависті, направленої проти них [1]. Як бачимо, цей закон має політико-правовий підтекст, адже гарантує права корінних народів у місцях компактного проживання (а це переважно Кримський півострів), який з грубим порушенням норм міжнародного права та українського законодавства тимчасово анексований Російською Федерацією. У такий спосіб держава Україна бере на себе відповідальність за їхній захист на цих територіях, що є позитивним

сигналом не лише для самих корінних народів України, а й для міжнародного співтовариства.

Термін «корінні народи» уведений до широкого наукового обігу з ухваленням у 1957 р. Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) № 107 «Про захист і інтеграцію корінного та іншого населення, що веде племінний та напівплемінний спосіб життя, у незалежних країнах» [2]. В українському законодавстві цей термін не вживався, як не було його і в той період початку ХХ ст., коли українці розбудовували власну державу. Він в літературі отримав назву «Доба Української революції».

На порядок денний тоді, окрім іншого, постала проблема національних меншин, які становили величезний відсоток мешканців, особливо в промислових містах. Київ не був винятком. Надання неукраїнському населенню рівних прав обумовлювалося також поліетнічним характером населення України. Так, перед початком Першої світової війни у 1914 р. етнічні росіяни становили близько 12 % населення в Україні, третьою та четвертою за чисельністю етнічними групами були євреї та поляки, далі йшли німці, болгари, греки, вірмени, чехи та інші народи [3].

Національні політичні сили, що зніщували розбудову української автономії, спиралися здебільшого на сільське населення, у середовищі якого вони мали величезну підтримку у всіх губерніях України. Міста таку позицію не поділяли. Питання набувало гостроти і використовувалося як контраргумент російськими політичними партіями, правою і навіть демократичною неукраїнською пресою. Російське і русифіковане населення українських міст залякували примусовою «українізацією» або масовими звільненнями, особливо щодо тих осіб, які працювали у сфері державного управління, освіти, культурі. Саме тому лідери Української революції 1917-1921 рр. не могли оминати існуючої проблеми і намагалися у своїй діяльності врахувати інтереси національних меншин.

Уже на початку квітня 1917 р. очільник новопосталої Української Центральної Ради, відомий історик М. Грушевський у своїй статті під назвою «Народам України» зазначав: «Право національних меншостей буде забезпечене! Білоруси, там, де вони живуть в меншості на

українській території, наші найближчі брати, товариші нашої вікової недолі і боротьби за національне життя, великороси походженням чи вихованням, поляки, котрі захочуть заховувати свою польську культуру, жида (авт. – євреї) – найчисленніша з неукраїнських народностей України, яка з сього становища має право на нашу особливу увагу, чехи, молдовани, мусульмани й інші народності повинні дістати – і я певен, дістануть, пропорціональне представництво в наших автономних органах» [4]. У програмовій статті номера, крім того, йшлося про наміри Центральної Ради в окремих округах забезпечити функціонування мовного режиму національних меншин у зносинах з урядовими структурами та органами місцевого самоврядування, гарантувати можливість вивчення рідної мови, допомагати створювати культурні, релігійні товариства тощо.

Всеукраїнський національний конгрес, що відбувся у Києві 6-8 квітня 1917 р., продовжив лінію на забезпечення прав національних меншин у майбутній автономній Україні. Про них публічно заявили кілька доповідей на конгресі, зокрема Ф.Матушевський у рефераті-довіді під назвою «Автономія широка і обмежена, національна й територіальна. Домагання широкої національно-територіальної автономії України і права національних меншостей та їх забезпечення» та П.Понятенко у виступі «Про забезпечення прав національних меншин» [5]. Певною мірою потреби національних меншин знайшли відображення й у промові українського есера Григорієва-Нашого, який висловився про те, що вони бояться української автономії, адже впродовж багатьох століть виховувалися на російській культурі, а нині «не бачучи за собою праці на користь українського люду», не мають впевненості у своєму майбутньому [6, с. 155-156]. Залучення до активнішої діяльності національних меншин в інтересах української людності промовець насамперед вбачав у створенні спільного законопроєкту, який би регулював права національних меншин в Україні. Саме на цій ниві українці могли порозумітися з представниками різноманітних народів, які пов'язували своє майбутнє з українською автономією у складі майбутньої Російської Федерації.

Далекоглядним і політично обґрунтованим був виступ на Всеукраїнському національному конгресі соціаліста-федераліста Ф. Матушевського. Делегат наполягав на тому, що у майбутній українській автономії національні меншини мають стати суб'єктами внутрішньої політики: вони повинні мати право голосу на виборах до центральних і місцевих органів влади на основі загального, рівного, прямого і таємного голосування; вони мають бути представлені в органах представницької влади на основі принципу пропорційності [7, с. 149]. «Потрапивши до парламенту чи іншого виборного органу, представники національних меншин отримували право, з одного боку, брати участь в ухваленні законів, забезпечуючи при цьому інтереси своїх виборців, з іншого – контролювати їхнє виконання та дії виконавчої влади», – деталізує місію національних меншин за проєктом Ф. Матушевського сучасний дослідник політичних процесів за доби УЦР М. Лазарович [8, с. 3].

Ф. Матушевський обстоював для етнічних меншин не національно-персональну автономію, як вона буде прописана в майбутньому законодавстві Української Народної Республіки, а національно-територіальну автономію, яка, за задумом доповідача, «зробить український народ і з юридично-державного, і з фактичного боку хазяїном своєї землі». А для реалізації потреб національних меншин український народ як господар на своїй землі має забезпечити виконання кількох умов. Насамперед, мова йде про виборче законодавство, базоване на демократичних принципах. По-друге, рівність усіх громадян перед законом і широкий розвій місцевого самоврядування, що має відповідати потребам національних меншин. По-третє, забезпечення національного пропорційного представництва в органах державної влади та права народів на рідну мову [7, с. 153].

Важливою віхою в роботі конгресу загалом і правового регулювання національних меншин в умовах бажаної для українців автономії став виступ з реферативною доповіддю П. Понятенка. Він вважав за необхідне деталізувати обсяг тих прав, які, на його переконання, спроможна забезпечити Україна у разі набуття нею статусу автономії. Почасти вони переґукуються з окремими тезами із

виступу Ф.Матушевського. Йдеться насамперед про такі гарантії: можливість регулярного проведення з'їздів представників національних меншин з метою обрання постійних рад, які мають представляти окремі етноси в Краєвій Раді; забезпечення процесуальних прав національних меншин, створення в місцях їхнього компактного проживання окремих адміністративно-судових округів; організація у відповідних місцевостях, залежно від чисельності представників національних меншин у них, шкіл з мовою навчання певного етносу, шкіл із змішаною мовою навчання і паралельних класів; реалізація свободи совісті та вільного розвитку національного мистецтва шляхом асигнувань із краєвих фінансових органів [9, с. 60].

Результати конгресу отримали високу оцінку від учасників, проте В. Винниченко, який назвав форум «генеральним оглядом революційних і визвольно-національних сил української нації», виглядав найвлучнішим. У властивій романісту пафосній манері він занотував: «Три дні велика зала Купецького Зібрання була насичена ентузіазмом, однодушним устремлінням до однієї мети: цілковитого визволення від усіх форм національного утиску й негайного зафіксування в державно-правових формах з усіма випливаючими з того консеквенціями» [10, с. 92].

Отже, Всеукраїнський національний конгрес окреслив основні вектори внутрішньої політики щодо національних меншин, декларуючи принципи, які давали можливість їм стати активними учасниками не лише освітніх, культурницьких чи духовних процесів, а й набути статус дієвого суб'єкта політико-правових відносин в умовах розгортання Української революції 1917-1921 рр. Щоправда, широкої презентації на ньому представників національних меншин учасники не побачили.

Список використаних джерел:

1. Прийнято Закон «Про корінні народи України». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/211510.html>. (дата звернення: 17.07.2021).
2. Коренные народы. *Экономика и право: словарь-справочник*. М.: Вуз и школа. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. 2004. URL: <https://www.google.com/search?q>. (дата звернення: 17.07.2021).

3. Макаренко Т. П. Проблема захисту прав національних меншин в добу Української Центральної Ради. URL: http://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/20/20/makarenko.pdf. (дата звернення: 21.07.2021).

4. Грушевський М. С. Народом України. *Нова рада*. 1917. № 6. 2 квітня.

5. Всеукраїнський національний конгрес. URL: <https://partner-pres.km.ua/articles/vseukrayinskyu-natsionalnyu-konhres-553.html>. (дата звернення: 21.07.2021).

6. Григорієв Н. Коло автономії. Реферат промови на Всеукраїнському національному конгресі. *Український національно-визвольний рух*. Березень – листопад 1917 року: Док. і матеріали / Ін-т історії України НАН України та ін.; Редкол.: В. Верстюк (відп. ред.) та ін.; Упоряд. В. Верстюк та ін. К.: Вид-во Олени Теліги, 2003. С. 154-160.

7. Матушевський Ф. Права національних меншостей. Реферат, прочитаний на Всеукраїнському національному конгресі. *Український національно-визвольний рух*. Березень – листопад 1917 року: Док. і матеріали / Ін-т історії України НАН України та ін.; Редкол.: В. Верстюк (відп. ред.) та ін.; Упоряд. В. Верстюк та ін. К.: Вид-во Олени Теліги, 2003. С. 148-154.

8. Лазарович М.В. Проблема забезпечення прав національних меншин в Україні на Всеукраїнському національному конгресі 1917 р. *Панорама політологічних студій : Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 10, 2013. С. 1-6.

9. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук, В. Войналович, О. Галенко та ін.; Редкол. І. Ф. Курас (голов. ред.) та інші; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. К., 2000. 357 с.

10. Винниченко В. Відродження нації. Історія української революції [mareць 1917 р. – грудень 1919 р.]: у 3-х ч. Ч. І. Київ – Відень: Видавництво «Дзвін»; [з друк. Христофа Райсера Синів]. 348 с.

Бисага Юрій,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,*

Берч Вероніка,
*кандидат юридичних наук,
доцентка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства*

Продан Вікторія,
*старший викладач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
Ужгородський національний університет*

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Кожне суспільство може похвалитися найрізноманітнішим набором цінностей політичного, економічного, культурного, природного, історичного характеру тощо. Однак, не кожна держава має можливість надати перевагу інструменту, який одночасно включає в себе всі перераховані вище цінності. Мова йде про першооснову держави, про еталон, про мірило справедливості, демократизму та народовладдя – Конституцію.

Поява Конституцій по всьому світі була зумовлена наступними чинниками:

- необхідністю регулювання влади;
- необхідністю забезпечення, гарантування та проголошення основоположних прав та свобод осіб.

Звісно не всі народи та держави одночасно прийняли Конституцію. Цей період різнився у часі, що було викликано різним рівнем розвитку суспільства, його можливостями та потребами. Так, загальновизнано, першою Конституцією стала Конституція США 1787 р., а серед перших європейських були конституції Франції та Польщі 1791 р.

Щоправда, серед вітчизняних конституціоналістів побутує думка, що першою конституцією в Європі стала Конституція Пилипа Орлика,

яка була прийнята 5 квітня 1710 року. Не дивлячись на те, що даний акт безпосередньо не інтерпретувався як Конституція, однак містив всі вихідні положення, які відповідають змістовному наповненню Основного закону держави, а саме: поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, регулювання і забезпечення прав та свобод осіб, передбачення релігійних питань та державного устрою тощо.

Так, якщо відштовхуватися від Конституції Пилипа Орлика як першого етапу конституційного розвитку в Україні, можемо виділити такі сходинки на шляху еволюції вищого закону держави: робота над підготовкою та прийняттям чотирьох універсалів та Конституцій УНР, ЗУНР, П.Скоропадського та ін.; третій, радянський період, який ознаменувався прийняттям чотирьох радянських конституцій 1919 р., 1929 р., 1937 р., 1938 р.; четвертий етап, який триває по сьогодні – проголошення й утвердження нині чинної Конституції Української незалежної держави.

Характеристика Конституції України, як й інших конституцій держав світу, показує, що вона є багатoproфільною, зокрема, здійснює політичну, економічну, культурну, соціальну, ідеологічну, духовну та інші функції.

Безперечно, Конституція України служить інструментом, засобом впливу на народ та Українську державу, основними важелями якого виступають наступні елементи:

- найвища юридична сила Конституції, яка означає її пріоритет над всією нормативно-правовою базою держави;
- визнання Конституцією України людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю, гарантування, утвердження та забезпечення конституційних прав та свобод осіб;
- визнання за народом України широкого кола природних прав та можливостей, а саме: визнання народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні, виключне право встановлювати та змінювати конституційний лад в Україні, право власності народу України на природні ресурси тощо;
- гарантування місцевого самоврядування в Україні;

- окреслення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Однак, на практиці, не завжди демократичні конституційні рядки рівно лягають на площину людського буття. Часто положеннями Конституції нехтують або обходять норми в свою користь. З метою підвищення ролі та значення Конституції України в українському правотворенні та суспільній думці необхідним видається забезпечення суспільством та державою послідовної та повної реалізації відповідних положень Конституції у частині державотворення, а також приведення національної нормативно-правової бази у чітку відповідність з вимогами Основного Закону.

Похиленко Ірина,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Відповідно до положень статті 21 Конституції України усі громадяни є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 54 Конституції України передбачає, що держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами. Говорячи про Загальну декларацію прав людини, слід відмітити положення статті 27, де передбачено, що кожен має право вільно брати участь у культурному житті своєї спільноти, користуватися здобутками мистецтва та науковими досягненнями. Україна займає чільне місце серед країн Європи за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. Відповідно до переліку пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [1], станом на 4 серпня 2021 року налічується 907, з них у Автономній Республіці Крим – 63, Вінницькій області – 28, Волинській – 23, Дніпропетровській – 24, Донецькій – 14, Житомирській – 16, Закарпатській – 15, Запорізькій – 12, Івано-Франківській – 31, Київській – 38, Кіровоградській – 6, Луганській – 19, Львівській – 39, м.Київ – 181, м.Севастополь – 23, Миколаївській області – 30, Одеській – 26, Полтавській – 32, Рівненській – 17, Сумській – 37, Тернопільській – 5, Харківській – 34, Херсонській – 34, Хмельницькій – 22, Черкаській – 40, Чернівецькій – 18, Чернігівській – 80. Крім того, Указом Президії Верховної Ради від 04.10.88 р. ратифіковано Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, результатом якої стало занесення семи пам'яток до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [2]. Це Собор Святої Софії з ансамблем монастирських будівель, Києво-Печерська лавра у м. Києві,

історичний архітектурно-містобудівний комплекс центральної частини Львова разом з горою Високий Замок і ансамблем собору св. Юра, Геодезична дуга Струве, Первинні та древні букові ліси Карпат та інших частин Європи, Резиденція митрополита Буковини та Далмації, Дерев'яні церкви з Карпатського регіону в Польщі та Україні, Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора. Для порівняння: Німеччина має в цьому списку 47 пам'яток, Польща – 16, Чехія – 14, Угорщина – 8, порівняно невелика Північна Македонія – 2.

В цьому аспекті заслуговує на увагу пам'ятка під назвою «Природна та культурна спадщина Охридського регіону» [3] та її правове регулювання, а саме – Закон Республіки Північна Македонія «Про оголошення старого міста Охрида культурною спадщиною спеціального значення» [4] від 08.04.2011 року. Відповідно до цього Закону Старе місто Охрид є монументальним цілим та оголошується культурною спадщиною особливого значення, підкатегорія – великого значення.

З проголошенням монументальної одиниці «Старе міське ядро Охрида», для культурної спадщини, що має особливе значення, необхідні:

- постійне збереження історичних, художніх, архітектурних, міських, екологічних, етнологічних, духовних, соціологічних та інших наукових та культурних цінностей, а також достовірності, унікальності, рідкості, різноманітності, цілісності, віку та інших властивостей, змісту і функцій;

- створення сприятливих умов для виживання та збереження цілісності всіх даних, які він несе в собі як свідчення розповсюдження знань про їх цінності, значення та роль у культурній ідентифікації,

- навчання для задоволення культурних, наукових, освітніх, естетичних, економічних, туристичних та інших потреб громадян та запобігання діям, явищам і впливам, які виконуються або можуть бути здійснені щодо пошкодження або деградації.

Монументальний комплекс "Старе місто Охрид" (з IV століття до нашої ери до XXI століття), як культурна спадщина, представляє загальний інтерес для Республіки Північна Македонія і користується

особливим захистом відповідно до цього закону, Закону про охорону культурної спадщини та Закону про управління світовою природною та культурою. Слід відмітити, що, окрім загальних положень, де зазначаються координати Старого міста та інша інформація, Закон також містить розділ щодо нагляду за виконанням положень цього Закону, яке здійснює Міністерство культури. Щодо застосування будівельних правил, як просторових, так і міського планування, то нагляд та контроль здійснюють органи, компетентні для виконання робіт у сфері просторового планування.

В українському законодавстві питання щодо правових, організаційних, соціальних та економічних відносини у сфері охорони культурної спадщини визначаються Законом України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 року, де у розділі, присвяченому особливостям охорони об'єктів всесвітньої спадщини, розглядаються відповідні положення.

Слід відмітити, що міжнародні експерти прискіпливо спостерігають за станом наших пам'яток та їх правового регулювання. Так, на 44-й сесії Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відзначив покращення стану збереження Софії Київської, Києво-Печерської Лаври та прилеглих споруд, в той час як на попередній 43-й сесії у 2019 році Комітет висловив серйозне занепокоєння щодо загроз об'єкту всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО «Київ: Собор Святої Софії та прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра». Зокрема, йшлося про невирішену проблему з масштабним містобудуванням в межах буферної зони – території з особливим статусом навколо пам'яток.

Підсумовуючи викладене, слід відмітити що Україна в умовах сьогодення має потужний культурний потенціал, який не використовується належним чином для популяризації історичних знань як всередині країни, так й на світовому рівні, тому неабиякого значення набуває збереження культурної спадщини. Крім того, потребує покращення забезпечення прав громадян у сфері культури, збереження та розвитку культурної самобутності нації, що стане можливим завдяки спільним зусиллям органів державної влади і громадянського

суспільства, самих громадян щодо здійснення конкретних програм, заходів, ініціатив, які забезпечать реалізацію визначених прав та збережуть національне культурне надбання.

Список використаних джерел:

1. Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406 (дата звернення: 08.07.2021).
2. Список всесвітньої спадщини. URL: <http://whc.unesco.org/fr/list/> (дата звернення: 08.07.2021).
3. Природна та культурна спадщина Охридського регіону (Північна Македонія. Охрид). URL: <https://youtu.be/h9w5GEU-TiA> (дата звернення: 08.07.2021).
4. Закон за прогласување на Старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење. *Службен весник на РМ*, бр. 47/11. URL: <http://arhiva.kultura.gov.mk/index.php/legislativa/2011-03-04-10-39-07/310-zakon-za-proglasuvanje-na-staroto-gradsko-jadro-na-ohrid-za-kulturno-nasledstvo-od-osobeno-znacenje> (дата звернення: 08.07.2021).

Ковальчук Олександр,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДИСКРЕЦІЯ СУДДІ-ДОВІДАЧА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ЗАХИСТ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією із важливих проблем на сучасному етапі становлення правової держави є забезпечення гарантій та захисту прав і свобод. Ключову роль у захисті фундаментальних прав людини відіграє Конституційний Суд України.

Безпосередній вплив рішень Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційних скарг та конституційних подань на еволюцію і ефективність національного механізму захисту прав людини змушує звернути увагу на питання меж дискреції судді-дповідача у конституційному провадженні.

Узагальнено Основна мета дискреції полягає у забезпеченні індивідуалізації та справедливості при вирішенні конкретних справ, враховуючи динамічність суспільних відносин. Дискреція повинна максимально повно врахувати права, свободи та інтереси приватної особи. Так, у статті 3 Конституції України визначено, що головною метою державної влади є захист прав людини.

У використанні дискреційних повноважень в конституційному провадженні визначальним є суддя, його професійні і моральні якості, рівень правосвідомості і правової культури.

Згідно Закону України "Про Конституційний суд України" в кожному конституційному провадженні, прийнятому до розгляду органом конституційного контролю, призначається суддя-дповідач, який має готувати проект рішення Конституційного Суду України з відповідного питання. Слід відзначити, що за своєю правовою природою статус судді-дповідача є дискреційним, бо цілий ряд аспектів в процесі підготовки рішення він здійснює на власний розсуд і наділений законодавцем деякими спеціальними механізмами для здійснення

відповідної діяльності. Відповідно до статті 59 Закону України "Про Конституційний Суд України" суддя-доповідач визначається шляхом розподілу між суддями по чергово. Закон надає наступні спеціальні повноваження для судді-доповідача: Суддя-доповідач:

1) вивчає порушені у зверненні питання і готує матеріали на розгляд Колегії, Сенату, Великої палати;

2) витребує документи, матеріали, інші відомості, що стосуються справи, від суб'єкта звернення, Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань;

3) дає доручення відповідним підрозділам Секретаріату та встановлює строки їх виконання;

4) залучає спеціалістів для консультацій, дослідження документів;

5) вносить на розгляд Сенату, Великої палати пропозиції щодо призначення експертизи у справі, залучення до участі в конституційному провадженні спеціалістів, виклику посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, уповноважених осіб, які діють від імені суб'єкта права на звернення, а також громадян, участь яких може сприяти об'єктивному та повному розгляду справи;

б) здійснює інші повноваження, визначені Регламентом.

Крім того, якщо суддя-доповідач вважає, що у відкритому конституційному провадженні за конституційною скаргою існують визначені статтею 68 цього Закону підстави для передачі справи на розгляд Великої палати, він вносить на розгляд Сенату проект ухвали про відмову Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати.

Системний аналіз вказаних повноважень судді-доповідача вказує на їх суто дискреційну природу. Так, витребування документів відбувається суто у відповідності до бачення суддею їх необхідності для підготовки проекту рішення органу конституційної контролю. Суддя-доповідач є абсолютно вільним затребувати певний документ в установ, підприємств та організацій або ж обійтися без його вивчення у

підготовці проекту рішення Конституційного Суду України.

Суддя-доповідач має змогу давати спеціальні доручення секретаріату Конституційного Суду України, спрямовані на забезпечення його функцій при підготовці проекту рішення Конституційного Суду України. Тут аналогічно існує повністю визначена законодавцем свобода його дій. Залучення спеціалістів для консультацій суддею-доповідачем теж є елементом можливої дискреції і доповнення власної правової позиції додатковими аргументами, спрямованими на забезпечення якості підготовки матеріалів для конституційного провадження.

Внесення суддею-доповідачем на розгляд Великої палати або відповідного сенату пропозиції по призначенню експертиз тощо теж є елементом його персональної дискреції і дозволяє йому заручитися підтримкою колег для отримання додаткових даних у провадженні.

На практиці суддя-доповідач може на підставі частини 4 статті 59 Закону направляти запит на отримання наукового висновку в провідні національні наукові установи. Практика демонструє, що суддя-доповідач може отримати 4-5 висновків наукових установ. Це дозволяє судді-доповідачу звірити своє правове бачення питання порушеного у конституційному провадженні з позиціями різних наукових шкіл права і підготувати якіснішу правову позицію щодо провадження.

Слід відзначити, що такий обсяг дискреційних повноважень судді-доповідача є виправданим та спрямований на реалізацію ним максимальної кількості інструментів для підготовки якісної правової позиції в межах конституційного провадження.

Крім того, варто наголосити, що межі дискреції судді-доповідача у конституційному провадженні однозначно обмежені питанням захисту фундаментальних прав людини від свавілля з боку публічної влади.

Отже, дискреція судді-доповідача в рамках конституційного провадження дає йому належну свободу дій і одночасно сама має аксіологічні рамки.

*Коломієць Віталій,
аспірант кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя, честь та гідність є головною цінністю в нашій державі. Це зумовлює потребу в забезпеченні ефективності національного механізму захисту прав людини.

Забезпечення ефективності національного механізму захисту прав людини неможливе без дотримання вимог принципу правової визначеності (традиційний елемент визначеного ст. 8 Конституції України принципу Верховенства права). Дотримання принципу правової визначеності вимагає чіткості в правовому статусі центральних органів виконавчої влади та правоохоронних органів. Крім того, у відповідності до принципу Верховенства права є недопустимою політизація правоохоронних органів.

Однак, сьогодні в Україні відсутня правова визначеність у питанні розмежування правового статусу Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України. Відповідно до ст. 17 Конституції забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Одночасно відповідно до ст. 107 Конституції координаційну функцію між органами влади в сфері безпеки і оборони виконує Рада

національної безпеки та оборони України, яка також здійснює контроль за органами виконавчої влади у цій сфері.

До складу Ради національної безпеки та оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

Відповідно, Міністерство внутрішніх справ України є наділеним конституційним статусом.

На підтвердження цього такого свідчить п. 22, ст. 85 Конституції, згідно якої саме Верховна Рада затверджує загальну структуру, чисельності, визначає функції Міністерства внутрішніх справ України.

Однак, фактично Міністерство функціонує не на підставі закону, а на підставі підзаконного акту – постанови КМУ «Про затвердження положення про МВС» від 2015 року .

Цією постановою МВС визначається головним органом в системі органів виконавчої влади в сфері правоохоронної діяльності, внутрішньої безпеки, захисту державного кордону, міграційної політики та протидії надзвичайним ситуаціям.

Проте вже законом про Національну безпеку (2018 р.) МВС визначено центральним органом, що забезпечує державну політику у відповідних сферах.

Так, МВС координує діяльність Нацполіції, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, Державної служби надзвичайних ситуацій.

В той же час, діяльність підконтрольних МВС органів визначається окремими законами.

Однак, всупереч ст. 17 та 85 Конституції не існує закону про Міністерство внутрішніх справ України, яким би визначалися функції, структура, чисельність, організація та порядок діяльності МВС.

Найбільше занепокоєння ця ситуація викликає через відсутність повного розмежування повноважень між Міністерством внутрішніх

справ України та Національною поліцією України, що зумовлює можливість застосування політичного впливу на діяльність останньої.

Забезпечення ефективності національного механізму захисту прав людини зумовлює потребу в прийнятті спеціального Закону України «Про міністерство внутрішніх справ України» з метою запобігання політичного впливу на діяльність Національної поліції та захисту фундаментальних прав людини.

*Ореховський Микола,
аспірант кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ У СВІТЛІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Демократичний конституційний лад неможливий без дієвого національного механізму захисту прав людини. Національний механізм захисту прав людини має прямий взаємозв'язок з аксіологічними засадами захисту конституційного ладу. Демократичний конституційний лад зумовлює людиноцентристську спрямованість правового порядку. Отже, аксіологічні засади захисту конституційного ладу виступають основою забезпечення фундаментальних прав людини. Через призму змістовної концепції конституційного ладу варто відзначити:

- 1) конституційний лад є динамічною категорією;
- 2) ядром демократичного конституційного ладу виступають фундаментальні права людини;
- 3) захист демократичного конституційного ладу вимагає постійного вдосконалення національного механізму захисту прав людини.

У цьому контексті постає пряме питання щодо спеціальних засад або механізмів захисту демократичного конституційного ладу і самої конституційної держави.

Системний аналіз положень Конституції України дозволяє побачити, що конституціонодавець навмисно наділяє окремі інституції публічної влади спеціальними повноваженнями, спрямованими на захист демократичного конституційного ладу. Система відповідних повноважень складає національний механізм захисту прав людини. Національний механізм прав людини аксіологічно покликаний забезпечити демократичний конституційний лад через призму реалізації

повноважень органів та посадових осіб публічної влади в інтересах захисту фундаментальних прав людини.

Особливої ваги в умовах постмодерного дискурсу набуває питання ефективного вдосконалення національного механізму захисту прав людини з метою забезпечення захисту демократичного конституційного ладу.

З врахуванням аксіологічних засад захисту конституційного ладу вбачається доцільними наступні вектори вдосконалення національного механізму захисту прав людини:

1) розширення доступу фізичних осіб до конституційного контролю з метою захисту основоположних прав людини;

2) проведення судової реформи, заснованої на руйнуванні політичних впливів на судову систему та людиноцентристській правовій ідеології;

3) законодавче звуження сфери застосування дискреційних повноважень посадових осіб державної влади у питаннях, пов'язаних з дотриманням фундаментальних прав людини;

4) реформування правоохоронних органів з акцентом на охоронній спрямованості їх діяльності;

5) запровадження інституцій спеціалізованих омбудсманів з метою забезпечення додаткових інструментів захисту фундаментальних прав людини;

6) утвердження концепту обмеження конституційними нормами-принципами вищих посадових осіб держави при реалізації своїх повноважень у питаннях, пов'язаних з фундаментальними правами людини.

*Ісламова Анна,
аспірантка Львівського університету бізнесу та права,
член ВГО «Асоціація Українських правників»*

БЛАГОДІЙНИЦТВО ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні держава не є спроможною забезпечити реалізацію цілого ряду соціальних та культурних прав широкого кола соціальних груп. Це зумовлює потребу у зверненні до недержавних механізмів захисту прав людини у відповідних сферах. Одним з таких доцільно розглядати благодійництво, що класично покликано виправити становище нужденних соціальних груп.

Вбачається, що саме благодійні організації є ключовим партнером для сучасної держави в реалізації її соціальної функції. Зокрема, їх можна розглядати у вигляді певного містка між бізнесом та реалізацією соціальної політики уряду, спрямованої на захист ключових економічних та соціальних прав людини.

Ключовим проявами благодійництва у сфері захисту прав людини є :

- 1) спрямованість на підтримку знедолених та інших осіб, неспроможних самостійно захистити або реалізувати власні соціальні права;
- 2) гнучкість порівняно з системою державного соціального захисту;
- 3) застосування ресурсів різного походження для швидкого отримання результату у сфері захисту окремих прав людини.

Благодійність можна визначити як добровільну діяльність фізичних або юридичних осіб, спрямовану на захист соціальних, культурних та інших прав незахищених громадян.

Благодійництво дозволяє змінити погляд на реалізацію державної соціальної політики та запроваджувати ефективніші механізми точкової підтримки відповідних соціальних категорій.

Благодійницька діяльність не передбачає жодної взаємності від осіб, що зазнають благодійної підтримки. В цьому полягає її ключова відмінність від державної соціальної політики.

*Пилипенко Олександр,
доктор історичних наук, професор,
Національний університет харчових технологій*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Міжнародні стандарти, що стосуються прав людини, розробляє низка органів системи ООН, зокрема Рада з прав людини. Ухвалення цих стандартів Генеральною Асамблеєю, Економічною та Соціальною радою ООН надає їм універсального характеру. У преамбулі Міжнародних стандартів юридичного забезпечення прав і свобод людини ООН зазначено, що «норми міжнародного права у сфері захисту прав людини є обов'язковими для всіх держав та їх органів» [1, с. 50].

Принцип верховенства закону передбачає рівність усіх громадян перед законом, а також закріплення в законодавчих актах максимально деталізованого спектру завдань, функцій і повноважень, що має зменшити ризик зловживання посадовими особами власними повноваженнями. На думку О. Солоненко, досить ефективною в цьому випадку, як свідчить практика європейських країн, є максимальна регламентація дій посадових осіб шляхом розроблення деталізованих нормативно-правових актів, настанов, рекомендацій, що передбачають усі можливі варіанти поведінки персоналу в стандартних і нестандартних ситуаціях [2, с. 99-100].

За останні десятиліття в результаті досить ефективного міжнародного співробітництва в галузі забезпечення прав і свобод людини в нашій державі було прийнято ряд міжнародних стандартів. Як зазначає Д. Сімонович, зважаючи на інтеграцію України до європейської спільноти, де існують давні правові традиції дотримання прав людини, питання щодо європейських стандартів вкрай актуальне [3, с. 115]. Є різні підходи до класифікації міжнародних стандартів. Так, класифікувати міжнародні стандарти за масштабом дії можна на універсальні та регіональні, за спрямованістю – на акти загального характеру і акти спеціального характеру, за юридичною силою – на

конвенції і пакти, які є обов'язковими, та інші акти, які носять рекомендаційний характер. До універсальних актів слід віднести міжнародно-правові документи, що прийняті ООН і поширюють свою дію на усі держави (Загальна декларація прав людини 1948 р.). Регіональні – це акти, прийняті, наприклад, Радою Європи (Європейські пенітенціарні правила 1987 р.). До актів загального характеру відносяться ті, які закріплюють основи правового статусу людини і громадянина, її соціальні, політичні, економічні, екологічні та культурні права [4].

У демократичній правовій державі забезпечення і захист прав людини виступають основою законності і правопорядку. Конституція України проголошує, що сенс і зміст законів визначаються правами і свободами людини і громадянина, що законодавчі та виконавчі органи державної влади та місцевого самоврядування функціонують на основі поваги до прав людини, одночасно визнавши правосуддя в якості способу забезпечення цих прав і свобод (ст. 55). Зважаючи на обраний шлях демократичного розвитку, зобов'язання України як суб'єкта міжнародного права захищати права людини, роль міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини при здійсненні правосуддя є вкрай важливою.

Питання розвитку судочинства були розглянуті X Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками (2000 р.). В рамках діяльності Конгресу був прийнятий документ, який регламентує основні підходи до визначення відповідальності та справедливості в процесі здійснення правосуддя щодо кримінальних правопорушників і жертв злочинів, в якому було підтверджено тезу про необхідність пошуку пропорційності боротьби зі злочинами з необхідною правовою процедурою покарання. Це положення в подальшому було детально закріплено у ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У Конвенції право людини на справедливий судовий розгляд закріплено як окремий елемент правового статусу особистості, в подальшому підтверджений у Протоколі № 11. Це положення відобразило як сформовану практику діяльності судів країн, що підписали Конвенцію, так і звичай

тлумачення зазначених положень Конвенції Європейським судом з прав людини.

У поняття «права людини і громадянина на справедливий судовий розгляд» слід включати наступні принципові елементи, які викладені у Конвенції: а) публічний розгляд справи в розумні терміни при дотриманні принципу гласності процесу; б) розгляд справи незалежним і неупередженим судом, створеним в суворій відповідності з законом; в) дотримання принципу презумпції невинуватості особи, що зазнає кримінального переслідування; г) забезпечення обвинуваченому мінімального переліку прав [5]. Тлумачення європейським правом даної статті Конвенції в такому широкому сенсі пов'язано з тим, що закріплена в ній норма права має особливе значення в процесі побудови правової держави та утвердження демократичного суспільства. Причому основою для справедливого судового розгляду має стати інститут судового контролю судової процедури без будь-яких обмежень.

У п. 25 Висновку № 9 (2006) Консультативної ради європейських суддів щодо ролі національних суддів у забезпеченні ефективного застосування міжнародного та європейського права зазначено, що «національні суди є відповідальними за застосування європейського права. Від них у багатьох випадках вимагається його пряме застосування. Від них також вимагається тлумачення національного права у відповідності з європейськими стандартами». Врахування практики Європейського суду при дотриманні національними судами МПСПЛ актуалізує питання про примат для суддів природного права над позитивним, оскільки Конвенція та практика ЄСПЛ присвячена саме природним правам людини. Зазначаючи на процесуальний характер цих прав у кримінально-правовій процедурі, їх слід розглядати і як «матеріальні права конституційного рівня», як це відбувається у багатьох демократичних країнах [6, с. 180].

Таким чином, на сьогодні можна говорити про сформовану різноманітну систему міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини та громадянина. В демократичних країнах світу сформована і функціонує система правового і судового захисту прав і свобод людини. Цей передовий досвід потребує їх ретельного вивчення і застосування в

незалежній Україні.

Список використаних джерел:

1. Шмельова Г. Юридичні механізми забезпечення прав людини. *Право України*. 1994. № 10. С. 49-51.

2. Солоненко О.М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник НАВС*. 2011. №6. С. 99-100.

3. Наливайко Л.Р., Степаненко К.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини. Навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №11 та №14. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.07.2021); Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) 13 грудня 2006 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 17, / № 101 (2009, ст. 3496). Стор. 93. Ст. 799; Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 року із змінами, внесеними Протоколом від 7 грудня 1953 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161 (дата звернення: 01.07.2021); Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875; Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 01.07.2021); Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_105 (дата звернення: 01.07.2021); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.07.2021); Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 01.07.2021).

5. Венская декларация о преступности и правосудии: ответы на вызовы XXI века: (принята на Десятом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Вена, 17 апр. 2000 г.). *Десятый Конгресс ООН по предупреждению*

преступности и обращению с правонарушителями. М.: Юрлитинформ, 2001. 496 с.

6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. К., 2006. С. 180.

Семко Вадим,
кандидат політичних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

СУСПІЛЬНІ БЛАГА ТА ЇХ РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Суспільні блага є базовим рівнем реалізації прав людини. Ускладнення доступу до них, явні або приховані перешкоди у їх реалізації є первинним індикатором стану дотримання прав людини у суспільстві.

Стосовно поняття «суспільне благо» у науковій літературі використовуються такі терміни як «спільне благо» (common good) або «публічне благо» (public good), які є тотожними і означають блага, які ринкова економіка не в змозі закупати або підтримувати, але вони все одно є бажаними для більшості населення [1, с. 10-11]. До концепції загального блага апелюють, зазвичай, у межах дискурсу з приводу соціальної відповідальності бізнесу, екологічних проблем, питань інвестування у медицину та освіту, проблем злочинності та бідності, як правило, у контексті твердження про те, що найбільш фундаментальні соціальні проблеми пов'язані із надто широким переслідуванням особистих інтересів [1, с. 12].

Визначення поняття «суспільне (публічне) благо» у науковій літературі є достатньо подібними і ґрунтуються на наступних принципових аспектах: 1) відсутність конкуренції і суперництва між споживачами; 2) неможливість відсторонити індивідів від споживання блага [1, с. 12].

За визначенням Р. Холкомба, суспільне благо – це таке благо, яке після того, як воно вироблене: 1) може використовуватись додатковими споживачами без додаткових витрат; 2) споживачі не можуть бути виключеними з процесу споживання суспільного блага після того, як воно вироблено [1, с. 12].

В. Нордхаус вказує на те, що суспільні блага є продуктами, вартість поширення користі від яких на додаткового індивіда є нульовою і відсторонити індивідів від їх споживання є занадто дорогим або

неможливим. Інакше кажучи суспільне благо завжди має дві основні принципові риси: відсутність суперництва і безвинятковий характер споживання [1, с. 12]. Відсутність суперництва у даному випадку означає, що споживання суспільного блага однією особою не зменшує кількості цього доступного публічного блага для споживання іншою особою, що зумовлено загальною доступністю до суспільного блага. Під безвинятковим характером слід розуміти те, що жодна особа не може бути відстороненою від споживання відповідного суспільного блага. Що зумовлено загальною доступністю до суспільного блага [3, с. 11].

Ще однією принциповою особливістю суспільних благ є те, що вони служать усім членам суспільства і його установам. До них, зокрема, входять ті блага, якими не користується певна група населення, яка може бути чітко ідентифікована, а, також ті блага, які призначені для представників ще не народжених майбутніх поколінь [1, с. 12-13].

Принциповою рисою суспільного блага є те, що приватні ринки, як правило, не в змозі гарантувати ефективне виробництво суспільних благ, яке вимагає колективних дій. Створення і підтримання довгострокового існування суспільного блага вимагає спільних зусиль з боку багатьох членів суспільства, при цьому вважатись суспільним благом може лише те, до чого мають доступ усі члени суспільства.

У межах політичного лібералізму, який базується на принципах всезагального добробуту, суспільне благо визначається як сума приватних благ, які обрані громадянами у зв'язку з утилітарними функціями таких благ [1, с. 13]. При цьому до поняття суспільного блага входить реалізація особистого блага громадян, забезпечення умов для рівності громадян, рівний розподіл свобод і ресурсів між усіма громадянами і забезпечення функціонування держави всезагального добробуту.

Аналіз різноманітних теоретичних підходів до визначення поняття «суспільне благо» дозволяє виокремити наступні напрями:

- теорія ринку визнає суспільним благом ті блага, яким притаманні властивості позаконкурентності та безвинятковості у споживанні;

- теорія ринкових провалів вважає, що суспільне благо задовольняє потреби, які ринок ігнорує або викривлює баланс попиту і споживання, що є одним з випадків недосконалості ринку;

- теорія екстерналій (зовнішніх ефектів), вважає умовою існування та підтримання суспільних благ наявність позитивних зовнішніх ефектів від їх надання;

- теорія суспільного сектору розглядає суспільне благо як продукт свого функціонування;

- теорія суспільної користі розглядає наявність суспільної користі, засобом забезпечення якої є суспільне благо;

- теорія держави тлумачить суспільне благо як продукт монополізму державної влади [2, с. 11].

Представники класичної економічної теорії вважають, що суспільні блага – це будь-які блага, споживання яких здійснюється рівною мірою усіма членами суспільства. Це, у свою чергу, означає наявність неподільності, вигоди від споживання спільних благ між членами суспільства та їх загальнодоступність [2, с. 8].

Суспільне благо не може бути визначено з точки зору добробуту країни, рівня споживання, оскільки матеріальні блага є лише частиною суспільного блага.

Дослідники виокремлюють три види суспільних благ: 1) блага, від споживання яких ізолювати населення неможливо або дуже дорого; 2) блага, які свідомо були розроблені і впроваджені як суспільні (зокрема система базової загальної освіти); блага, які є суспільними (публічними) апріорі [1, с. 13].

Оскільки соціум не є простою сукупністю індивідів, то й суспільне благо не може бути зведеним до блага окремих його членів, оскільки благо окремого індивіда і благо суспільства не співпадають, проте тісно пов'язані одне з одним. Тому добробут суспільства значною мірою залежить від балансу між приватними та суспільними благами.

Властивості благ, які принципово є суспільними, не завжди відповідають наведеним вище стандартним визначенням, оскільки суспільство може, подекуди, самотійно змінювати такі характеристики суспільних благ як безвинятковий характер їх споживання. Крім того,

блага можуть переходити із категорії приватних до категорії публічних і навпаки внаслідок вибору певних політичних або економічних стратегій та рішень. Як правило, блага існують у вигляді суспільних конструктів, що визначені переважно політикою та іншими колективними діями людей. На думку деяких дослідників, визначити заздалегідь, які блага є суспільними, а які приватними, неможливо. Це пов'язано з тим, що благо є соціальною конструкцією, яка створена людьми та державою шляхом реалізації політичних дій, законів та норм, а також інших дій, як колективних, так і приватних [1, с. 14].

Поняття суспільних благ може розкриватись в залежності від критеріїв суспільної ефективності, таких як рівність, солідарність, якість послуг і тривалість або використання найкращої з доступних технологій. Принцип універсальності суспільних благ полягає у неможливості виключення споживача або групи споживачів суспільного блага, оскільки відсутні гарантії оплати за споживання цих благ. Звідси виробництво суспільних благ бере на себе держава [2, с. 7].

Узагальнюючи принципові риси суспільного блага як явища, дослідники констатують наступне:

1. Суспільні блага – це блага, що надаються через товари та послуги, що вироблені у різних секторах економіки з метою задоволення колективних потреб.

2. Джерелом виробництва суспільних благ є фінансові ресурси держави, які формуються за рахунок податкових відрахувань фізичних та юридичних осіб.

3. Виробництво і продаж окремих видів суспільних благ може здійснюватись в приватному секторі економіки і реалізовуватись через ринкові механізми [4].

Зміни, що відбуваються у світовій економіці, становлення інформаційного суспільства та інноваційної економіки вимагають уточнення поняття «суспільне благо». Сьогодні суспільні блага слід визначати у більш широкому сенсі, а саме як блага, що представлені товарами та послугами, виробленими у різних секторах економіки для задоволення суспільних (колективних) потреб. Дане формулювання базується на тому, що в Україні та більшості пострадянських країн

виробництво суспільних блага пов'язується переважно з державним сектором економіки. Це справедливо, коли мова йде про «чисті» суспільні блага, яким властиві безвиключність та відсутність суперництва у споживанні – національна оборона, безпека, законодавство [4].

Теорія суспільного блага є ефективним аналітичним механізмом визначення найефективніших напрямків розподілу ресурсів серед населення та важливим принципом організації суспільного і політичного життя і ключовим елементом якості життя суспільства. Нестача забезпечення суспільних благ може негативно впливати на перспективи економічного розвитку держави. Саме тому принципи та механізми ефективного надання суспільних благ повинні визначатись як ключовий компонент будь-якої стратегії, що спрямована на подолання соціальних та економічних вад суспільства.

Список використаних джерел:

1. Аристов Е.В. Понятие и концепция общественного блага. *Право и современные государства*. 2015. № 5. С. 10 – 16.
2. Белоусова С.В. Общественные блага и актуальные аспекты их создания: монография. Новосибирск. «СИБПРИНТ». 2009. 179 с.
3. Кочагина Т.В. Новая экономика и мериторные блага. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*. 2010. Вып. 8. С. 8 – 15.
4. Садовникова Е.Н. Парадоксы общественных благ. *Современные исследования социальных проблем (электронный журнал)*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/paradoksy-obschestvennyh-blag/viewer> (дата звернення: 10.07.21).

*Ногас Назар,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
Тернопільський національний економічний університет*

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Трансформація суспільних цінностей неодмінно тягне за собою зміни у державному управлінні та його адміністративно-правовому регулюванні, що доведено сучасними освітніми трендами, коли прагнення суспільства до якості освітніх знань і підвищення професіоналізації зумовили удосконалення законодавчого забезпечення даного процесу. Слід зазначити, що якість вищої освіти є безпосереднім фактором формування правосвідомості загалом і таким чином прямо співвідноситься з потенціалом захисту прав людини у контексті праворозуміння і соціалізації. Водночас сутність та зміст якості вищої освіти в контексті сучасної державної освітньої політики набувають як інституційних, так й організаційних перетворень, унаслідок чого створюються нові державні органи, покликані здійснювати регуляторну політику у даній сфері суспільних відносин. Потрібно зазначити, що ця тенденція набула динамічного процесу з моменту обрання політичного курсу на євроінтеграцію і підписання Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом із подальшою ратифікацією її Верховною Радою України Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. Дані геополітичні передумови сформували основні вектори державної освітньої політики та новітні адміністративно-правові засади сутності і змісту якості вищої освіти в Україні.

Адміністративно-правова думка про сутність і зміст якості вищої освіти виражена у концептуальних підходах дослідників, що присвятили свої наукові роботи проблемам управління освітньою діяльністю. Так, у дисертації В.І. Пальчикова представлені напрями підвищення ефективності і якості міжнародної співпраці українських навчальних закладів, розширення експорту освітніх послуг, постійного

запровадження нових спільних програм, залучення широкого кола науковців і студентів до наукової роботи за міжнародними проєктами та участі їх у міжнародних конференціях і симпозіумах. У зв'язку з цим автором пропонується доповнити чинне законодавство положеннями щодо захисту прав як держави, так й випускника закладу вищої освіти, посилення відповідальності за нецільове та неефективне витрачання коштів, персональної відповідальності керівників закладів за якість підготовки фахівців [1, с. 15].

Дослідження Н.С. Ракши висвітлює зміст категорії якості вищої освіти крізь призму відповідності української вищої школи вимогам сьогодення названо остаточне впровадження ідей Болонської декларації – кредитно-модульної організації навчання, підвищення якості освіти та її відповідності європейським нормам на основі нових державних стандартів, запровадження додатка до диплома європейського зразка, створення умов для мобільності студентів, налагодження механізмів контролю за якістю навчання на університетському і громадсько-державному рівнях [2, с. 12].

Формування адміністративно-правової думки про сутність і зміст якості вищої освіти у дослідженні Л.В. Головій демонструє слушні вектори державної політики, які апелюють до умов інтеграції національної освітньої системи в європейський та світовий освітні простори. На погляд авторки, вже давно постало питання про гармонізацію вітчизняного освітнього законодавства та відповідного законодавства цих країн. Визначальним чинником у цих процесах залишається державна освітянська політика та діяльність спеціальних державних органів, які здійснюють всебічний контроль за дотриманням якісних показників вищої освіти [3, с. 3].

Сутність і зміст якості вищої освіти у сучасній освітній політиці у адміністративно-правовому розрізі представлена М.Н. Курко як удосконалення конкурентних умов функціонування вітчизняних закладів вищої освіти. Удосконалення законодавчого регулювання конкурентно-комерційних відносин у межах ринку освітніх послуг має орієнтуватися на виконання таких стратегічних завдань: переведення конкуренції між виробниками освітніх послуг зі сфери цінової

конкуренції у сферу боротьби за якість. Автор слушно наголошує, що для інтеграції у світовий освітній простір та виконання Україною домовленостей згідно до Болонського процесу необхідно істотно підвищити ефективність і якість міжнародної діяльності українських навчальних закладів [4, с. 23].

Водночас осмислення змісту та сутності якості вищої освіти у контексті сучасної регіональної політики та адміністративно-правового регулювання забезпечення такої якості здійснено у дисертації О.М. Хохленко. Авторкою запропоновано нову модель управління якістю освіти, яка може бути покладена в основу розвитку адміністративно-правових засад діяльності органів виконавчої влади. Ця модель зорієнтована на досягнення потенційно можливих, на даному рівні розвитку цивілізації, знань. Вона включає такі визначення: 1) параметрів-характеристик (об'єктів) управління якістю освіти; 2) критеріїв управління нею; 3) механізму управління якістю освіти. Запровадження цієї моделі шляхом розробки відповідного адміністративно-правового забезпечення діяльності органів виконавчої влади дозволить цілеспрямовано і, головне, керовано нарощувати якість освіти [5, с. 14].

Сутність і зміст якості вищої освіти у сфері сучасної освітньої політики, на погляд Р.В. Шаповала, здійснюється посередництвом адміністративно-правового забезпечення контролінгової функції державно-приватного партнерства. Так, автор наголошує, що сутність і зміст якості вищої освіти полягають у адміністративно-правовому механізмі, призначенням якого є поєднання таких адміністративно-правових феноменів як державний і громадський контроль; запровадити нову етику управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; запровадити прозорість розроблення, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів; створити систему моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях [6, с. 13].

Отже, адміністративно-правовий підхід щодо сутності і змісту якості вищої освіти у сучасній освітній політиці виражені у правовому

забезпеченні державного управління надання освітніх послуг щодо моніторингу освітньої діяльності, інтеграції освітніх процесів і програм у європейський освітній простір, забезпечення конкуренції освітніх послуг та контролінгових функцій у рамках державно-приватного партнерства, що, на думку вчених-адміністративістів, дозволить створити правові передумови для підвищення якісних характеристик освітніх послуг та правосвідомості загалом, що позитивно позначиться на захисті прав людини у сучасних умовах державотворення в Україні.

Список використаних джерел:

1. Пальчиков В.І. Правові проблеми удосконалення організаційної діяльності у сфері освіти : Автореф. дис... канд. юрид. наук; Ін-т законодавства Верховн. Ради України. К., 2005. 16 с.
2. Ракша Н.С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2007. 20 с.
3. Головій Л. В. Організаційно-правові засади надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2010. 16 с.
4. Курко М.Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 40 с.
5. Хохленко О. М. Адміністративно-правові засади діяльності місцевих державних адміністрацій у сфері освіти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Акад. упр. МВС України. К., 2010. 19 с.
6. Шаповал Р. В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 36 с.

*Продан Ірина,
адвокат, м. Київ*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАКС У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проведення в Україні судової реформи залишається важливим і першочерговим завданням, насамперед в напрямку інтеграції України та правової системи до стандартів Європейського Союзу, що впливає із зобов'язань України перед міжнародними партнерами у контексті удосконалення механізму захисту прав людини. Враховуючи особливості національної судової системи, з одного боку, і особливості тенденцій кримінальних правопорушень у сфері роботи органів влади – з іншого, зарубіжні держави все більше звертають увагу на посилення національних інституційних систем протидії даним кримінально-правовим тенденціям. Водночас утворення Вищого антикорупційного суду (далі за текстом – ВАКС) засвідчило серйозний крок уперед в підвищенні ефективності судочинства в ході розгляду справ про корупцію, що викликано об'єктивною неспроможністю звичайних судів забезпечити неупереджений, незалежний та професійний розгляд такої категорії справ. Зазначені особливості національних механізмів захисту прав людини у системі протидії корупційним кримінальним проявам становлять актуальний напрям досліджень у сфері теоретичних та конституційно-правових спеціалізованих наукових розвідок.

Особливостями утворення та функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні присвячували свої наукові праці такі вчені як О. Бусол, Б. Прокопів, А.М. Удод, І.О. Хайдарова та інші. Зважаючи на значний внесок у формування наукової думки щодо поставленої проблеми, слід констатувати, що наразі існує потреба в теоретичних напрацюваннях та розвитку наукової доктрини щодо особливостей становлення ВАКС та його значення у судовій і правоохоронній системі України загалом.

На сьогодні в Україні прихильників створення антикорупційного суду все ще менше, ніж противників, а тому спроба поставити під сумнів конституційність Вищого антикорупційного суду є досить закономірною та прогнозованою. Це пояснюється поступовою втратою впливу представників політичної та економічної еліти на здійснення державної влади, обумовлене унеможливленням зловживанням нею, що спонукає зацікавлені сили до пошуку шляхів зупинення процесу боротьби з корупцією, котрий попри всі труднощі й досі триває. Так, 17 липня 2020 року 49 народних депутатів України (суб'єкт конституційного подання) звернулися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року.

Відтак суб'єкт права на конституційне подання переконаний, що положення Закону, які визначають статус та повноваження ВАКС, кількість суддів, вимоги до них, а також обмеження для кандидатів на посаду судді цього суду, процедуру проведення конкурсу на заняття посади судді, додаткові гарантії безпеки суддів, моніторинг доброчесності суддів, забезпечення їх житлових умов, наділення владними повноваженнями Громадської ради міжнародних експертів та особливості внесення змін до оспорюваного Закону «не відповідають Конституції України, оскільки враховуючи їх юридичну невизначеність, звужують існуючий об'єм і зміст прав громадян, в тому числі, трудових, які проголошені Конституцією та законами України». Суб'єкт конституційного подання будує свою аргументацію на хибному трактуванні норм Закону № 2447-VIII і Конституції України, що зумовлено переважно буквальним підходом до тлумачення їх змісту. Таке тлумачення найчастіше і стає причиною висновків про неконституційність приписів Закону № 2447-VIII. Водночас, навіть у тих випадках, де висновки авторів подання щодо змісту окремих норм Закону чи окремих норм Конституції і є слушними, помилковим є застосування критеріїв їх змістовного співставлення, що теж призводить до хибних висновків про невідповідність Закону Конституції України. Однак, слід зазначити, що з порушеної у конституційному поданні

проблематики відсутня стала практика Конституційного Суду України, що покладає на учасників цієї справи обов'язок брати до уваги значно більше чинників, які мають значення для її справедливого розгляду [1, с. 7].

Формальний підхід до трактування конституційних норм і принципів, неготовність суспільств нових демократій узгоджено взаємодіяти для захисту національних інтересів, відсутність розуміння усіх аспектів суспільної небезпеки корупції та інші чинники спричинили серйозні ризики для існування антикорупційних судів навіть в європейських країнах. Так у Словаччині, як відзначають експерти, «потенційний ризик виникнення правових атак та оскаржень проти словацького Спеціального суду не був належним чином оцінений на початковому етапі» [2].

Зокрема, суб'єкт конституційного подання переконаний, що Вищий антикорупційний суд має ознаки особливого суду. Вищий антикорупційний суд, хоч і має певну специфіку, однак має єдину чітку конституційну функцію — здійснення правосуддя у визначеній категорії справ, є невід'ємним елементом системи судоустрою України як спеціалізований суд, а його рішення можуть бути оскаржені в касаційному порядку до Верховного Суду. Характерною ознакою особливого і надзвичайного судів є відсутність суб'єктів, наділених повноваженнями щодо контролю діяльності такого суду, відсутність можливості оскарження його рішень та невідповідність вищому судовому органу – Верховному Суду. Створення Вищого антикорупційного суду прямо передбачено Конституцією України та Законом України «Про судоустрій та статус суддів», а тому цей суд не є особливим чи надзвичайним і не наділений повноваженнями та функціями, які б його вирізняли з-поміж інших вітчизняних судів. Таким чином, статус та місце ВАКС у судовій системі України не суперечить конституційним принципам судоустрою. Також суб'єкт конституційного подання посилається на те, що встановлення додаткових вимог щодо процедури відбору та призначення суддів ВАКС є ознакою особливого суду. Відповідно до ч. 3 ст. 127 Конституції України для суддів

спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності.

Встановлення спеціальних вимог до суддів обумовлено специфікою справ, котрі розглядає ВАКС, які мають більш складний характер, що вимагає наявності відповідних знань та досвіду. Слід зазначити, що поняття стажу професійної діяльності класифікують за кількісним та якісним критеріям. Тобто, виходячи з положень Основного Закону, законодавцем встановлено вимогу до кандидатів не лише за кількісним критерієм (стаж у роках), а й якісним (компетентності в певній сфері права), що поза сумнівом сприяє підвищенню ефективності та якості розгляду корупційних справ. Частиною 2 ст. 52 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Тобто, Конституцією України та законодавством встановлено однаковий обсяг повноважень щодо здійснення правосуддя для всіх суддів. Таким чином, наведені в Законі № 2447-VIII додаткові вимоги для кандидатів на посаду суддів спеціалізованих судів відповідають положенням Конституції України. Крім того, автори подання вважають, що Громадська рада міжнародних експертів (далі - ГРМЕ) відіграє вирішальну роль у доборі кандидатів на посаду судді ВАКС, що є «зовнішнім впливом на формування суддівського корпусу цього суду та посяганням на суверенітет в управлінні державними справами, а Вища рада правосуддя лише формально залучена до процедури відбору кандидатів на посаду судді та фактично позбавляється своїх конституційних повноважень щодо формування високопрофесійного суддівського корпусу, що суперечить Конституції України».

Однак, відповідно до частин першої та другої статті 128 Конституції України, призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом. Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом. Згідно з ч. 8 ст. 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» під час розгляду Вищою радою правосуддя питання про внесення Президентом України подання про

призначення судді Вищого антикорупційного суду та прийняття рішення щодо кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду здійснюється відео- та аудіофіксація і трансляція у режимі реального часу відповідних засідань Вищої ради правосуддя на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя, що забезпечується секретаріатом Вищої ради правосуддя. З аналізу цих норм не можна прийти до переконання про формальну участь ВРП у процесі формування суддівського корпусу, адже законодавцем чітко прописано роль Вищої ради правосуддя у процесі добору суддів ВАКС.

Варто зауважити, що Законом України «Про судоустрій і статус суддів» не встановлено жодної спеціальної процедури для кандидатів на посаду судді ВАКС. А тому, твердження, викладене в поданні щодо обмеження ГРМЕ конституційних повноважень Вищої ради правосуддя, повністю спростовується. Більше того, Закон № 2447-VIII, який надає повноваження ГРМЕ, був ухвалений Верховною Радою України, котра може внести відповідні зміни або скасувати його. З цього слідує, що законодавчий орган уповноважений вирішувати питання щодо порядку добру суддів ВАКС самостійно, у відповідності до Конституції України. Правовий статус Громадської ради міжнародних експертів закріплено в ст. 9 ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд», відповідно до якої ГРМЕ виконує консультативну та дорадчу функцію у процесі підготовки рішень про призначення суддів Вищого антикорупційного суду та є її допоміжним органом. Таким чином, відповідно до законодавства ГРМЕ не приймає жодних рішень щодо призначення на посаду судді ВАКС. Такі функції покладені на Вищу раду правосуддя, що відповідає нормам Конституції України. Створення ВАКС є безпрецедентною спробою реформувати українську судову систему шляхом створення окремого суду для розгляду справ, пов'язаних з корупцією на найвищому рівні [3]. Відомо також, що створення в Україні ВАКС активно підтримували ЄС, США, Венеційська комісія, Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР), Міжнародна антикорупційна консультативна рада (МАКР), Transparency International, GRECO та ін. Крім того, утворення та діяльність ВАКС продемонстрували міжнародному співтовариству реальну здатність України активно протидіяти корупції, виконуючи

таким чином не лише вимоги національного законодавства, а й втілюючи в державотворчу практику норми низки міжнародних угод та зобов'язань України: Конвенцію ООН проти корупції, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією та Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, укладені у рамках Ради Європи [1].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що як й Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» в цілому, так і його окремі положення, що стали предметом конституційного подання, є такими, що повністю відповідають Конституції України. Тому вказане конституційне подання є необґрунтованим, в основу якого покладені маніпулятивні твердження, сформульовані на основі хибного трактування норм. Важливо усвідомлювати, що ухвалення Конституційним судом України рішення про неконституційність Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» призведе до настання досить несприятливих наслідків для європейського демократичного майбутнього держави. Зокрема, підірве довіру міжнародної спільноти до України та знищить залишки довіри з боку населення до антикорупційних та інших державних інституцій та суттєво вплине на участь держави у розбудові вільного європейського співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Спільний висновок розроблений проектами міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO) від 01 жовтня 2020 року. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (дата звернення: 10.07.2021).

2. Створення антикорупційного суду в Україні/Павол Жілінчик. 10 квітня 2017. URL: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/NJ_Anticorruption_Court_Report_Zilincik_Apr_2017_UKR.pdf (дата звернення: 10.07.2021).

3. Вищий антикорупційний суд України. Інновації для безстороннього правосуддя. U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2020:5) 2020 URL:

<https://www.u4.no/publications/ukraines-high-anti-corruption-court-ukranian>
(дата звернення: 10.07.2021).

*Дженжебір Ольга,
кандидат наук з соціальних комунікацій*

ДЕПУТАТ І СТАРОСТА ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ДИФУЗІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

Не дивлячись на те, що реформа децентралізації відбувається не перший рік і органами місцевого самоврядування вже напрацьований чіткий механізм здійснення повноважень депутатами і старостами громад, на практиці існує великий ряд прикладів, коли повноваження одного суб'єкта виконуються іншим. Дифузія повноважень під час здійснення визначених законодавством функцій суб'єктами органів місцевого самоврядування є досить поширеним явищем. Її прояви так чи інакше спрощують чи, навпаки, ускладнюють вирішення проблем об'єднаних громад.

Якщо правовим інструментарієм депутата є Конституція України, закони “Про місцеве самоврядування в Україні” і “Про статус депутатів місцевих рад”, то у старости, насамперед, положення, розроблене на основі відповідного закону і Конституції як першоджерела. Повноваження депутата місцевої ради детально вписані в ряді нормативно-правових актів і при цьому дія не всіх із них поширюється на діяльність старости. Наприклад, можна виокремити Закон України від 11.07.2002р. № 93-IV “Про статус депутатів місцевих рад”.

Відповідно до п. 1 статті 10 Закону України “Про статус депутатів місцевих рад” у виборчому окрузі депутат місцевої ради зобов'язаний: “підтримувати зв'язок з виборцями, місцевою організацією політичної партії, яка висунула його кандидатом у депутати місцевої ради, відповідною територіальною громадою, а також громадськими організаціями, трудовими колективами підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, розташованими на відповідній території” [3]. Оскільки староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за

пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, що означає підзвітність голові громади, все ж паралельно підтримка зв'язку з членами територіальної громади (мешканцями старостинського округу) має відбуватись на тому самому рівні, як й у депутата на окрузі.

Наприклад, між сусідами виник земельний спір. Для вирішення цієї проблеми вони можуть звертатись до депутата, старости чи обох водночас. Свій вибір вони будуть здійснювати, виходячи з досвідченості, компетентності і профільної освіти чи комунікативних навичок депутата чи старости. І всі три алгоритми не є взаємовиключними і можливими в ефективному врегулюванні спору. Якщо депутат до того ж є членом відповідної комісії в раді (у зазначеному випадку земельної), то ймовірність збільшення кількості звернень щодо подібних питань до нього зростає.

Одна з можливих причин дифузії в повноваженнях – відсутність універсального положення про старосту. Кожна громада визначає його основні засади на власний розсуд і затверджує радою в складі голови і депутатів з можливим урахуванням їх особистих пропозицій. Ще однією причиною можливого невиконання своїх обов'язків старостою є відсутність юридичного інструментарію, яким водночас уже наділений депутат. По-перше, це ряд законів, що стосуються депутатської діяльності, де чітко виписано такі повноваження. По-друге, є і окремі статті законів, наприклад, з галузі інформаційного права, які депутат активно може використовувати у своїй діяльності. Прикладом такого юридичного інструменту для ефективного вирішення проблем громади є можливість застосування депутатського запиту. У разі звернення громадянина до старости останній для форсованої реакції на звернення може додатково звернутися до депутата, щоб він сформував такий запит щодо громадянина.

Комунікаційний вектор “староста – центр (міська рада, виконком)” є оперативним, але водночас для злагодженої роботи обох суб'єктів на округах мають відбуватися звернення старости до депутата. На початок фінансового року ефективно, коли громадяни звертаються до старости, а він до депутата, щоб останній сформував пропозицію і, наприклад,

озвучив її на найближчій сесії щодо внесення змін до бюджету по конкретному старостинському округу.

Комунікація між громадянами і депутатом чи старостою може відбуватися у різних формах. Актуальним наразі є використання соціальних мереж: найчастіше груп у Вайбері чи на особистих сторінках у мережі Фейсбук. Водночас нерідко застосовують паперові листи: індивідуальні чи колективні. Такі листи можуть містити різну проблематику: наприклад, прохання щодо розчистки сміттєзвалищ, асфальтування та освітлення вулиць тощо. У таких листах зазвичай зазначено ім'я та прізвище мешканця громади і адресу реєстрації місця проживання. Після отримання такого листа або усного звернення староста чи депутат передає інформацію в місцеву раду чи до виконкому для резервування коштів, щоб здійснити фінансування вирішення проблеми. Депутат може робити це у вигляді депутатського запиту, звернення чи запитання.

Члени об'єднаної громади, особливо на мікрорівні, наприклад, у межах одного старостинського округу, під час вирішення питань наразі керуються суб'єктивними мотивами, адже не мають чітких та детально виписаних законодавчих алгоритмів у контексті децентралізації. Таким чином, виникає потреба в аналізі конкретних юридичних випадків і шляхів їх вирішення у контексті реформи децентралізації і створення нових громад.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4603> (дата звернення: 02.08.2021).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.08.2021).

Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 р.
№93-IV / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/
show/93-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text) (дата звернення: 02.08.2021).

*Вишнеvsька Юлія,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Питання дискреційних повноважень є важливим для реалізації права людини та громадянина на звернення громадян, а також з огляду на визначення правомірності здійснення та реалізації владних повноважень посадових осіб в органах публічної адміністрації.

Деякі правники вважають, що реалізація дискреційних повноважень органів публічної адміністрації полягає лише у виборі між двома можливими варіантами управлінських та/або регулятивних рішень, передбачених законодавчим полем, а інші стверджують, що природа дискреційних повноважень органів може передбачати й відсутність таких варіантів. Питання реалізації управлінських та регулятивних рішень актуальні при визначенні меж застосування судового контролю. Віднесення такого повноваження до категорії дискреційного окреслює межі втручання суду у повноваження органів публічної адміністрації. Такі справи можуть бути пов'язані з перевищенням та/або невиконанням службових повноважень посадовими особами, не виходячи за межі їх компетенції.

Питання дискреційних повноважень можна розглядати в двох аспектах. По-перше, в контексті визначення правової природи і ролі застосування адміністративного розсуду при реалізації та здійсненні публічної влади посадовими особами. По-друге, з огляду на визнання місця дискреційних повноважень серед інших засобів владного управління та регулювання.

З огляду на вищевикладене, ці питання складають основу актуальності вивчення та дослідження природи дискреційних повноважень в контексті аналізу принципів публічного права (здійснення та реалізації владних повноважень).

Як відомо, стаття 19 Конституції України визначає, що засадами правового порядку є відсутність зовнішнього примусу діяти поза правовим полем, щодо як органів публічної адміністрації, так й громадян. Одночасно, органи публічної адміністрації разом з представниками місцевого самоврядування діють в межах повноважень у спосіб, передбачений законодавством України [1]. Так, Основний закон визначає, що посадові особи повинні діяти лише у межах передбачуваних повноважень. Обсяг таких повноважень, звичайно, для окремих посадових осіб є відмінний, оскільки вони реалізуються у різних сферах, що визначають їх компетенцію.

Після визнання права громадян України на звернення до органів публічної адміністрації статтею 40 Конституції України, паралельно встановлюється обов'язок органів влади та посадових осіб розглядати звернення й надавати обґрунтовані відповіді [1]. Згідно з пунктом 1.6 Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 23.06.2010 р. № 1380/5 [5], дискреційні повноваження – сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [5].

Владні повноваження та управлінські рішення можуть бути виражені через діяння або бездіяльність органів державної адміністрації. Дискреційні повноваження через діяльність або бездіяльність посадових осіб можуть містити корупційні ризики, які виникають у результаті зловживання службовим становищем, розкрадання чужого майна тощо. Для визначення меж, змісту та виду дискреційних повноваження, серед інших владних повноважень, повинні здійснюватись добросовісно і не мати ознаки передбачених нормами 191 та 364 КК України [2].

Дискреційні повноваження органів публічної адміністрації мають чинитися на загальних принципах здійснення та реалізації владних повноважень. Так, Законом “Про державну службу” визначаються правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства [3]. Тому даний закон беремо за основу в контексті аналізу принципів діяльності органів публічної адміністрації. Реалізація дискреційних повноважень, крім загальних принципів, визначених ст.4 Закону “Про державну службу”, має базуватися і на принципах доброчесності та ефективності. Де доброчесність визначається як спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень; а ефективність – раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики.

Україна при демократизації та гуманізації відносин “людина-влада” орієнтується на кращий європейський досвід у цій сфері, адже механізм врегулювання таких відносин був визначений ще Концепцією адміністративної реформи, для досягнення мети якої серед інших поставлені завдання формування ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління та запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг [4].

Тому демократичність реалізації влади через прийняття рішення полягає у векторі зацікавленості здійснення управлінських та регулятивних рішень на користь звернення громадян, якщо таке звернення лежить у правомірному полі. Саме демократичні цінності формуються при дотриманні основних принципів публічного права, які притаманні для всіх представників публічної адміністрації не оминаючи органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.05.2021).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
3. Закон України “Про державну службу” від 10 квітня 2015 року №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
4. Указ Президента «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 р. №810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
5. Методологія проведення антикорупційної експертизи: затв. наказом Міністерства юстиції України від 23.06.2010 р. №1380/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10#Text> (дата звернення: 15.05.2021).

*Кузьмич Владислав,
аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: доц. Янюк Н.В.*

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Варто зауважити, що широким колом дискреційних повноважень наділений не лише суб'єкт владних повноважень під час виконання покладених на нього функцій, а й суд в ході здійснення правосуддя. При цьому питання сфери та обсягу суддівського розсуду носить важливий прикладний характер, оскільки має безпосередній вплив на ефективність реалізації завдання судочинства.

Наголошуємо на тому, що дефініція вищезгаданої правової категорії наводиться у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (80)2 (далі – Рекомендація), що прийнята Комітетом Міністрів 11.03.1980 на 316-й нараді, яку суди часто використовують для обґрунтування своїх рішень, коли мова йде про межі втручання у сферу діяльності суб'єкта владних повноважень. Так, відповідно до Рекомендації, дискреційні повноваження – це повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за таких обставин [5]. З вищенаведеного визначення можна дійти висновку, що зміст дискреційних повноважень полягає в можливості вибору одного з кількох альтернативних рішень, кожне з яких є правомірним.

Акцентуємо на тому, що високим ступенем суддівського розсуду пронизаний інститут забезпечення позову, якому присвячена Глава 10 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [1]. Цей інститут покликаний створити дієвий механізм попереднього захисту прав, свобод та законних інтересів позивача та реального

виконання рішення суду за результатами розгляду адміністративної справи.

Так, зі змісту ч. 1 ст. 150 КАС України вбачається, що суд за заявою учасника справи або з власної ініціативи має право вжити заходи забезпечення позову [1]. Дискреційні повноваження суду проявляються в праві суду до альтернативної процесуальної поведінки в ході вирішення питання про вжиття або невжиття заходів забезпечення позову з власної ініціативи. На наше переконання, надаючи суду право розсуду в цих правовідносинах, законодавець не в повній мірі врахував вимоги принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, який зобов'язує суд до активної участі в ході здійснення адміністративного судочинства. Підкреслюємо, що в практичному аспекті ця обставина має негативні наслідки, оскільки адміністративні суди вкрай рідко застосовують заходи забезпечення позову з власної ініціативи, керуючись наданим їм правом розсуду, що зі свого боку ускладнює можливість ефективного захисту прав, свобод та інтересів позивача.

Видається за доцільне зауважити, що найвищий ступінь дискреційних повноважень суду проявляється під час безпосереднього розгляду та вирішення питання про забезпечення позову. Наголошуємо на тому, що суддівський розсуд повинен формуватися на всесторонньому дослідженні фактичних обставин справи та бути об'єктивованим в мотивувальній частині ухвали суду, де має зазначатися, які обставини дають підстави вважати, що вжиття або невжиття того чи іншого заходу забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити ефективний захист прав, свобод та інтересів позивача. Однак, в судовій практиці наявна велика кількість ухвал, де суди без достатнього та належного правового обґрунтування вирішують питання про забезпечення позову. Слушним з цього приводу є твердження Г.А. Медвідчук, яка зазначає: «Універсальною тезою адміністративних судів у разі відмови в забезпеченні позову є: «суд приходить до висновку про відсутність підстав для вжиття заходів забезпечення позову, а тому відмовляє в задоволенні клопотання позивача про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову», що є недопустимим для нормального функціонування адміністративного

судочинства в Україні, оскільки мотивування судових рішень є механізмом контролю за здійсненням судочинства» [2, с. 179].

Недостатній рівень мотивування судом свого рішення є підставою для його скасування. Наприклад, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду своєю постановою від 18.02.2021 року у справі № 420/7063/20 скасував як ухвалу суду першої інстанції, якою заяву про забезпечення позову було задоволено, так і постанову суду апеляційної інстанції, якою вищезгадану ухвалу залишено без змін. Мотивуючи своє рішення, Верховний Суд вказав, що ухвала суду має бути обґрунтованою. Висновки судів попередніх інстанцій про те, що невжиття заходів щодо зупинення дії оскаржуваного позивачем рішення зумовить настання негативних та незворотних наслідків для його господарської діяльності, не були підтверджені оціненими доказами. Також суди не зазначили, на підставі яких саме доказів визнано підтвердженими доводи, що невжиття заходів забезпечення позову може істотно ускладнити ефективність захисту і унеможливити поновлення порушених прав позивача [4]. Звертаємо увагу, що Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 06.02.2020 року у справі № 9901/241/19 зазначила, що незазначення суддею мотивів, якими керувався суд, задовольняючи заяву про застосування заходів забезпечення позову, слід кваліфікувати як дисциплінарний проступок суді [3].

Отже, здійснивши аналіз дискреційних повноважень суду в процесі реалізації інституту забезпечення позову, можна дійти висновку, що широка сфера застосування суддівського розсуду покликана сприяти ефективнішій реалізації завдання адміністративного судочинства. Водночас такий розсуд не може бути абстрактний, а має обумовлюватися фактичними обставинами справи та обґрунтовуватися в мотивувальній частині рішення суду.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України в редакції Закону №2147-VIII від 03.10.2017 року. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20200815> (дата звернення: 11.05.2021).

2. Медвідчук Г.А. Проблеми забезпечення адміністративного позову в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2016. № 1 (15). С. 174–183. URL:

http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apip/apip_2016_15.pdf (дата звернення: 11.05.2021).

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.02.2020 року, судова справа № 9901/241/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951262> (дата звернення: 11.05.2021).

4. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 18.02.2021 року у справі № 420/7063/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95010203> (дата звернення: 11.05.2021).

5. Recommendation No. R(80)2 concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities. 11 March 1980. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae> (viewed on May 11).

ФУНКЦІЙ ОПОДАТКУВАННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Сьогодні в доктрині фінансового права не існує уніфікованого розуміння поняття функція оподаткування. Це зумовлює наявність досить відмінних наукових підходів до цього питання. Проблематика функцій оподаткування сільськогосподарського товарного виробництва сьогодні значною мірою ще не знайшла свого розкриття в фінансово-правовій доктрині.

Досить традиційним для науки фінансового права є поділ функцій податку на основні та додаткові. Виходячи з того, що функції податків, що визначають їхню сутність, є похідними від функцій фінансів і виконують такі самі завдання, але у вузьких межах, їх можна розділити на два блоки: основні та додаткові. Група основних функцій включає сутнісну функцію податку (фіскальну) і дві загальнофінансові (регулюючу та контрольну) [1, с. 23].

Однак, частина представників доктрини фінансового права виділяють тільки дві функції податків – фіскальну та регулюючу [2, с. 67]. В економічній науці аналогічно традиційно виділяють фіскальну і регулюючу функцію податку. Однак, додатково виділяють стимулюючу, розподільчу, контрольну функції [3, с. 6].

Слід погодитися з О.П.Орлюк щодо фундаментального та первинного значення фіскальної функції податку, структурно-генетично спрямованої на забезпечення перерозподілу частини суспільного продукту [4, с. 125].

У цьому контексті регулююча функція податку виступає похідною від фіскальної функції та історично пов'язана з розвитком регулятивної діяльності держави. В цьому розвитку одну з ключових ролей грала потреба забезпечити ефективний перерозподіл частки суспільного продукту через призму податкових механізмів.

Отже, підтримуючи віднесення до основних функцій оподаткування тільки фіскальної та регулюючої функцій, наголошуємо на приматі першої.

Питання функцій оподаткування у сфері сільськогосподарського товарного виробництва має ряд особливостей, що зумовлені економічною характеристикою процесу сільськогосподарського товарного виробництва.

Так, фіскальна функція податку тут має яскравий генетичний характер і безумовно має примат над регулюючою функцією податку.

З врахуванням особливостей оподаткування сільськогосподарського товарного виробництва доцільним є розгляд і деяких додаткових за своєю правовою природою функцій податку. Мова іде про такі функції:

- 1) Стимулююча;
- 2) Розподільча;
- 3) Контрольна.

Усі ці три функції податку мають під собою економічне пояснення.

Однак, системний аналіз особливостей оподаткування сільськогосподарського товарного виробництва згідно з нормами Податкового кодексу України та доктрини фінансового права дозволяє розглянути ці функції через призму класичних функцій податку. Так, стимулююча функція за своєю економіко-правовою природою є похідною від регулюючої і спрямована на забезпечення нормального розвитку товарного сільськогосподарського виробництва.

Розподільчу функцію варто розглядати у якості безпосередньо похідної від фіскальної через її спрямованість на перерозподіл суспільних благ.

Контрольна функція за своєю економіко-правовою природою аналогічно виступає розвитком фіскальної функції податку і є спрямованою на забезпечення впливу держави на процес, структуру, обсяги та специфіку товарного сільськогосподарського виробництва.

Вважаємо доцільним запропонувати наступну структуру функцій оподаткування товарного сільськогосподарського виробництва:

Основні:

- 1) Фіскальна ;
- 2) Регулююча.

Додаткові:

- 1) Стимулююча;
- 2) Розподільча;
- 3) Контрольна.

Висновок

Питання функцій оподаткування товарного сільськогосподарського виробництва потребує продовження спеціального наукового дослідження у рамках науки фінансового права, оскільки особливості товарного сільськогосподарського виробництва зумовлюють певну специфіку державної податкової у цій сфері. Розгляд питання функцій податку через призму оподаткування товарного сільськогосподарського виробництва дозволяє переконливо побачити примат фіскальної функції податку на регулюючою. У сфері товарного сільськогосподарського виробництва виправданим є виділення наступних додаткових функцій податку: стимулююча, розподільча та контрольна.

Список використаних джерел:

1. Податкове право: Навч. посіб. Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобильнік та ін.; За ред. проф. М. П. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2003. 400 с.
2. Озеров И.Х. Основы финансовой науки. Вып. 1. Учение об обыкновенных доходах. М.: Типография тов. И. Д. Сытина, 1908. 530 с.
3. Поддєрьогін А.М. Податкова система України на шляху розвитку . *Фінанси України*. 2001. №11. С. 3–12.
4. Фінансове право України: Навчальний посібник: За заг.ред. д.ю.н., проф. Орлюк О.П. К.: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

Наукове видання

**«ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ»**

Збірник наукових праць

Підписано до друку 07.09.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Зам. № 21-359
Умов.-друк. арк. 5,9. Обл.-вид. арк. 7,1.
Тираж 100 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
м. Тернопіль, бульвар Просвіти, 6/4. тел. 097 299 38 99.
E-mail: tooums@ukr.net